

Univerzita Karlova
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Czerninové a dymokurský statek ve dvacátém
století**

**Czernins' Family and the Manor of Dymokury
in the twentieth Century**

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Bohdan ZILYNSKYJ

Autor: Dana Bartošová

Odboje 499/3, 14800 Praha 4

Specializace v pedagogice (český jazyk – dějepis)

Typ studia prezenční

Rok: 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů, odborné literatury a internetových zdrojů uvedených v seznamu použité literatury, který je součástí této práce. Tištěná verze této bakalářské práce se shoduje s elektronickou verzí.

V Praze dne 8. dubna 2011

Dana Bartošová

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat PhDr. Bohdanovi Zilynskému za vedení mé bakalářské práce a za cenné rady, které mi poskytl. Rovněž děkuji i všem ostatním, kteří mi pomohli k realizaci mé práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Historie rodu Czerninů.....	9
2. Stručná historie Dymokur do roku 1900	14
3. Dymokury na počátku 20. století	18
4. Zrušení šlechtických titulů	20
5. Průmyslové podniky v Dymokurech	22
5. 1 Cukrovar	22
5. 2 Pivovar	24
5. 3 Mlékárna.....	24
5. 4 Mlýn Jakub	26
5. 5 Cihelna	27
6. Pracovní podmínky ve velkostatku.....	29
7. Vztahy velkostatkáře Czernina s obcí Dymokury.....	31
8. Pozemková reforma ve 20. letech.....	39
8.1 Tvorba a obsah reformy	39
8.2 Pozemková reforma v Dymokurech	44
8. 2. 1 Parcelace v Dymokurech	45
9. Změny v rodině velkostatkáře Czernina.....	47
10. Snahy obce o povýšení	50
11. Předválečná prohlášení české šlechty	53
12. Druhá světová válka v Dymokurech	58
12.1 Stav Dymokur v počátcích války	58
12.2 Nucená správa a zatčení Rudolfa Czernina	60

<i>12. 3 Konec války</i>	<i>61</i>
<i>12. 4 Znárodnění cukrovaru</i>	<i>64</i>
13. Návrat Rudolfa Czernina z nucených prací	66
14. Poválečné pozemkové reformy.....	68
15. Dymokury v 2. polovině 20. století.....	72
16. Poválečné osudy zámku	77
17. Sametová revoluce a následující léta	79
18. Restituce majetku Czerninů.....	81
Závěr.....	83
Přílohy	85
Seznam příloh	97
Seznam použitých pramenů a literatury.....	98
Anotace.....	102
Summary	102
Klíčová slova	103
Key words.....	103

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila velkostatek v Dymokurech, obci na východní hranici Středočeského kraje. Toto místo jsem si vybrala, neboť je mi zdejší kraj blízký a pochází odtud část mé rodiny. Velkostatek v Dymokurech vlastnili již od konce 19. století (podrobněji viz níže) Czerninové – představitelé významného šlechtického rodu v Čechách. Ve své práci jsem se rozhodla přiblížit, jak takový velkostatek fungoval, jak ovlivňoval chod obce a samotnou rodinu Czerninů. Jádrem práce jsem soustředila především na události 20. století (zejména na první polovinu století), které pro majetnější šlechtu, v tomto případě pro Czerniny, představovaly úskalí spojená se ztrátou většiny majetku, ať se to stalo již za první republiky, za druhé světové války, nebo během doby, kdy náš stát řídil totalitní režim Komunistické strany Československa.

Neopomím ale ani samotnou obec Dymokury, která se již ve 2. polovině 20. století vyvíjela samostatně, neboť velkostatek a služba hraběti Czerninovi zanikla a v obci bylo zřízeno Jednotné zemědělské družstvo podobně jako po celé republice.

Hlavním zdrojem informací o Dymokurech mi byla dymokurská kronika. Kronika byla založena po 1. světové válce, od té doby již do ní zapisovali tři kronikáři – Josef Nezbeda (do kroniky zaznamenal zpětně i události před válkou), Bohumil Hladký (od 1955 do 1978, zpětně zaznamenal i události let 1946 - 1954) a od roku 1979 současný kronikář Václav Sobota. Tito kronikáři byli většinou učitelé v místní obecní, posléze měšťanské škole. Václav Sobota učil nejdříve ve škole ve Svídnici, poté v Dymokurech. Josef Nezbeda působil dokonce jako ředitel měšťanské školy. Bohumil Sobota nejprve učil na dymokurské střední škole, od roku 1952 pak zastával místo ředitele této školy. Tato kronika sestávající z celkem čtyř knih mi posloužila především jako pramen k společenské a politické situaci v obci. Ze záznamů v této pamětní knize lze rovněž vyčíst, jaké panovaly vztahy mezi majitelem velkostatku Czerninem a jeho zaměstnanci a dymokurskými občany.

Kronika podává rovněž přehled o hospodaření Jednotného zemědělského družstva vzniklého po roce 1948 na místě velkostatku.

Jako zdroj pro vyličení stručné historie Dymokur do roku 1900 mi posloužila publikace Královéměstecko z roku 1909, u které ale bohužel nebyl uveden autor.

Dalším zdrojem, který jsem využila, byl archivní fond Velkostatek Dymokury uložený ve Státním oblastním archivu v Praze. Jeho obsah tvořily převážně dokumenty týkající se hospodaření velkostatku z hlediska ekonomického. Tyto informace jsem v práci příliš nevyužila, neboť má práce se nezabývá vývojem velkostatku a obce z hlediska ekonomického, ale především z hlediska společenského, sociálního i politického. Několik kartonů tohoto fondu se ale věnuje první pozemkové reformě v Dymokurech ve 20. letech, popisu velkostatku nebo pracovním podmínkám ve velkostatku. Tyto získané informace jsem se snažila do práce přenést. Bohužel ale archivní fond Velkostatek Dymokury končí rokem 1945.

Využila jsem i Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, kde jsem prostudovala zápisy ze schůzí obecní rady, později Místního národního výboru.

K obecnému vysvětlení tvorby a realizace pozemkových reforem ve 20. století, které výrazně zasáhly do majetkových poměrů Czerninů, mi pomohly publikace Josefa Pekaře a Antonína Klimka. Pro přiblížení revize první pozemkové reformy, která probíhala po druhé světové válce, jsem využila odbornou literaturu od autorů Josefa Machačky, Jana Semráda a Antonína Václavů.

V kapitolách, které se týkají šlechty obecně a samotného rodu Czerninů, jsem použila především sekundární literaturu zabývající se tímto tématem. Například kniha Vladimíra Škutiny Český šlechtic František Schwarzenberg sice primárně pojednává o tomto významném českém šlechtici, zároveň se ale zmiňuje o prohlášení české šlechty z let 1938 a 1939, na kterém se podílel i Rudolf Czernin, bývalý majitel velkostatku Dymokury. V přiblížení života dymokurské rodiny Czerninů po druhé světové válce mi pomohla publikace Vladimíra Votýpky Příběhy české šlechty. Několikastránkovou kapitolu zde věnoval Děpoldu Czerninovi a jeho ženě Polyxeně, kteří žili v době totality v Krušných horách. Obohatila mě i osobní návštěva a setkání s Děpoldem Czerninem na zámku v Dymokurech, kde mi sděloval informace o rodinné historii a o sobě, svém životě i o návratu zestátněného majetku.

Pro statistické úseky své práce, kde znázorňuji vývoj počtu obyvatel nejen v obci, ale i v celém nymburském okrese, jsem čerpala z publikace Českého statistického úřadu Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. Zdrojem pro údaje týkající se politické situace a voleb v Dymokurech byly jednak již zmíněné kroniky, jednak záznamy o volbách a schůzích zastupitelstva uložené ve Státním okresním archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem.

Rovněž jsem čerpala z místního periodika, které je ale k dispozici pouze z roku 1947 a 1948 – Dymokursko ve zprávách (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech) a Dymo (Nepravidelný oběžník dymokurského FK).

Ostatní prameny a literaturu uvádím v poznámkách.

Pokud v práci doslovně cituji, nechávám citovaný text, psaný kurzivou, v původní podobě včetně případných pravopisných chyb, aby text zůstal dobově autentický.

1. Historie rodu Czerninů

Tato bakalářská práce se věnuje velkostatku významného šlechtického rodu, který svoji minulost výrazně spojil s českým národem a nebál se bojovat za jeho samostatnost a suverenitu zejména na prahu druhé světové války, kdy byla naše země zabrána nacisty a přeměněna na Protektorát Čechy a Morava. Moje práce se v dalších kapitolách soustředí na vinořskou větev rodu Czerninů, konkrétně na ty její členy, kteří žili (a někteří dnes opět žijí) v Dymokurech. Dnes žije na zámku v Dymokurech Děpold Czernin, jemuž byl zdejší majetek po roce 1990 vrácen. V nelehkých letech totalitní moci, kdy mu byl majetek znárodněn, zůstal s rodinou jako jeden z mála v Čechách, kde bývalí šlechtici rozhodně neměli na růžích ustláno a sehnat se slavným příjmením zaměstnání bylo velmi těžké. Přitom měl možnost přestěhovat se do Rakouska, kde po válce žil jeho otec a kde mohl existovat bez perzekuce komunistického režimu. Vraťme se ale na počátek, do doby, kdy se Czerninové teprve objevují na scéně.

Czerninové patří k nejstarším českým šlechtickým rodům. V pramenech se poprvé objevují k roku 1193, kdy se připomíná první Czernin. Ten se stal později nejvyšším komorníkem Českého království. Tuto funkci musel opustit až roku 1212, protože zůstal oddaný zapuzené královně Adlétě a znepřátelil si tak krále Přemysla Otakara I., jenž mu odebral úřad a statky a vyhnal ho ze země.¹

Původ tohoto rodu se odvozuje od prastarého českého rodu Drslaviců, který je zmíněn poprvé 16. června 1160 v souvislosti s Drslavem, plzeňským kastelánem. Předpokládá se tedy, že rod Czerninů vznikl jako jedna z větví Drslaviců. Stejným způsobem se zrodily i další české rody – páni ze Žinkov, Potštejna, Litic, Skály, Riesenberka a Dolan.²

O původu rodu Czerninů se vypravuje dokonce pověst: Drslavici, předkové Czerninů z Chudenic, byli jednou krutě pronásledováni kvůli sporu s panovníkem. Nepřátelé přepadli jejich sídlo a všechny povraždili. Pouze chůvě se podařilo se

¹ KOBLASA, Pavel. *Czerninové z Chudenic*. 1.vyd. České Budějovice: Historicko – vlastivědný spolek, 2000, s. 5, dále citováno: KOBLASA, Pavel.

² KOBLASA, Pavel, s. 5.

skrýt a dítě, které opatrovala, ukrýt do komína. Když vrahové zanedlouho zámek opustili, přišli na zámek nešťastní poddaní. Chůva i s dítětem černým od sazí vyšla z úkrytu a poddaní radostně zvolali: „*Aj chudinec, a jak je černý! Bůh nám tebe zachovej, abys zůstal provždy zdrav a abys někdy byl pánem naším milostivým.*“ Jejich přání se vyplnilo a králův hněv na Drslavice ustal. Důsledkem této události se pak mladý pán nazýval Černínem a jeho sídlo dostalo název Chudenice.³

Dějiny rodu Czerninů se pro nedostatek archivních pramenů dají mapovat až od 14. století. Rod se ale rozrůstal a v 15. a 16. století se rozdělil do několika základních linií – radnické, tasnovické, chudenické a nedrahovické. První tři rodové větve vymřely, jako poslední chudenická větev roku 1816 hrabětem Vojtěchem Prokopem. Členové nedrahovické linie žijí doposud.⁴

Povýšení do panského stavu se jim dostalo v roce 1617, říšskými svobodnými pány z Chudenic byli nazýváni od roku 1623. Roku 1627 byl Heřman řečený „fundator“ (1576 – 1651) povýšen do říšského a českého hraběcího stavu, ale až roku 1644 získali nárok na titul hrabě nebo hraběnka všichni členové rodu.⁵

Jeden ze členů rodu, Heřman Czernin, podnikl jako mladý spolu s Kryštofem Harantem z Polžic a Bezdržic cestu do Jeruzaléma. Tady byl dokonce pasován na rytíře Božího hrobu.⁶ Jeho znalostí a zkušeností později využil císař Matyáš, když ho poslal jako mírového posla na úspěšnou misi k tureckému sultánovi. Po třicetileté válce, ve které působil jako zkušený vojevůdce, byl do Istanbulu vyslán znovu. Podařil se mu zde významný tah. Změnit směr postupu tureckého tažení od rakouských zemí směrem k Benátkám. Tímto činem v podstatě rakouskou monarchii zachránil.⁷

Nejen tato fakta dokazují, že Czerninové velmi brzy významně ovlivňovali nejen české dějiny, ale v podstatě i dějiny celé Evropy. V nelehké době třicetileté

³ KOBLASA, Pavel, s. 5.

⁴ MAŠEK, Petr. *Modrá krev*. Minulost a přítomnost 445 rodů v českých zemích. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 58, dále citováno: MAŠEK, Petr.

⁵ MAŠEK, Petr, s. 59.

⁶ Řád Božího hrobu je rytířský řád, který založil roku 1099 Godefroy z Bouillonu v Jeruzalémě. Řád byl určen k ochraně poutníků do Svaté země a k chránění Božího hrobu tamtéž.

⁷ MAŠEK, Petr, s. 59.

války podporoval hrabě Heřman legitimního panovníka Ferdinanda II., zatímco jeho starší bratr Diviš, hejtman Pražského hradu, se přidal k povstalcům, což se mu ale nevyplatilo. Spolu s dalšími 26 českými pány byl 21. června 1621 popraven na Staroměstském náměstí.⁸

Rod Czerninů ale pokračoval dál, dokonce se i díky jiným českým rodům začal jeho majetek rozrůstat. Z dědictví rodu Slavatů v roce 1693 získali Czerninové jindřichohradecké panství. Díky tomu mohla následně hlava rodu užívat titul „vladař domu hradeckého a chudenického“ („Regierer des Hauses Neuhaus und Chudenitz“). Největší území zabírala czerninská dominia za vlády hraběte Františka Josefa v letech 1710 – 1733, jeho državami byl např. Petršpurk, Kysibl, Neudek, Velechov, Sedčice, Krásný Dvůr, Milíčeves, Kost, Kosmonosy, Kostomlaty, Chudenice, Švihov, Kamýk, Štěpánov, Malechov, Andělská Hora, Chrustenice, Vinoř, Ústrašín, Rabštejn v Čechách a Schmiedeberg ve Slezsku. Do zástavy rod dostal i královské panství Mělník. Po smrti Františka Josefa ale přišla finanční krize rodu, s níž se jeho nástupci vyrovnávali až do konce 18. století. Za hraběte Jana Rudolfa se situace sice stabilizovala, ale v důsledku finančního úpadku byl rod nucen prodat řadu panství a statků. V roce 1851 se mu podařilo prodat palác v Praze na Hradčanech, kde je dnes sídlo Ministerstva zahraničních věcí České republiky.⁹

Z nedrahovické linie se v druhé polovině 18. století oddělila vinořská linie. Zakladatelem této větve rodu je hrabě Wolfgang Maria (1766 – 1813), který se vyznamenal především v tureckých válkách. Jeho bratr Petr Jan Nepomuk Czernin (1769 – 1796) bojoval proti francouzskému císaři Napoleonovi. Podlehл následkům zranění z „bitvy národů“ u Lipska.¹⁰ Později proběhlo další dělení nedrahovické linie na větve hradeckou, vrchlabskou (morzinskou) a štýrskohradeckou. Nejbohatší větví se stala linie hradecká, ne však nadlouho. V důsledku meziválečné pozemkové reformy v Československu přišla o téměř dvě třetiny pozemkového vlastnictví a prosperujících nemovitostí. Zanedlouho ale tato větev vymřela hrabětem

⁸KOBLASA, Pavel, s. 5.

⁹KOBLASA, Pavel, s. 6.

¹⁰MAŠEK, Petr, s. 61.

Františkem. Stalo se tak dne 9. dubna 1932. Hrabě František se nikdy neoženil, ale 22. prosince 1927 adoptoval svého prasynovce hraběte Eugena Alfonse z vrchlabské větve, čímž zajistil z právního hlediska pokračování hradecké větve.¹¹

Uskutečnilo se také další dělení vinořské linie, a to na větev tzv. dymokurskou, nazvanou podle panství¹² Dymokury ve středních Čechách – větev potomků hraběte Děpolda (Theobalda), jenž žil v letech 1836 – 1893, a větev potomků hraběte Josefa (1842 – 1923), který od roku 1897 vlastnil malý alodiální statek¹³ Hořákov na Klatovsku o rozloze 68 ha. Dymokurská větev dodnes své působiště nezměnila, následovníci hraběte Josefa dnes žijí hlavně v západní Evropě. Zjednodušeně se dá říci, že příslušníci rodu Czerninů z Chudenic se nyní dělí na linie nedrahovickou a vinořskou, jejichž členové žijí především v Rakousku a Německu, ale také v Čechách, USA, Kanadě, Anglii, Skotsku, Austrálii, Španělsku, Itálii, Portugalsku a Francii. Na Czerniny lze tedy narazit téměř po celém světě.¹⁴

Z vinořské větve stojí z hlediska celostátního významu za zmínku Otakar Czernin (1872 – 1932). Ten nejprve zastával funkci vyslance v Bukurešti (1913 – 1916) a pak se stal rakouským ministrem zahraničí, ovšem pouze na jediný rok (1917 – 1918). V rámci své funkce vyjednával i o separátním míru s Ruskem a Francií. Původně se hlásil k okruhu politiků kolem následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, avšak nebyl příliš demokraticky zaměřen, což dokazují některé jeho výroky: „*velké masy lidí jsou vždy bezcharakterní a zbabělé*“ nebo „*vox populi – vox hovězí*“.¹⁵ Na jaře roku 1918 ostře kritizoval Masarykovu politiku, tím si znepřátelil celou českou politickou a kulturní scénu. Osobními urážkami zhoršil pověst Rakouska v Anglii a v USA. Především ale obvinil francouzského premiéra Clemenceaua, že se snažil nabízet Rakousku – Uhersku mír. Clemenceau okamžitě prohlásil, že Czernin lže a zveřejnil informace o Czerninově diplomatické aktivitě

¹¹KOBLASA, Pavel, s. 6.

¹² Panství zanikla v roce 1848 vznikem státní správy. Výraz „panství“ se ale pro šlechtický velkostatek běžně užíval dál, proto ho i já ve své práci používám.

¹³ Alodiální statek je označení pro úplné vlastnictví nemovitostí a statků, se kterými mohl majitel (šlechtic) volně nakládat, tzn. majetek mu nebyl udělen panovníkem v léno.

¹⁴KOBLASA, Pavel, s. 6.

¹⁵ MAŠEK, Petr, s. 62.

ve Francii. To byl prakticky definitivní hřebíček do rakve již tak zhroucené habsburské říše. Otakar Czernin poté na svou funkci rezignoval.¹⁶

Jinému příslušníku rodu, hraběti Eugenu Alfonsovi (1892 – 1955) z vrchlabské větve, schopnému dědici majetku hradecké větve, byl na základě dekretů prezidenta republiky po druhé světové válce zkonfiskován veškerý majetek v Čechách. Byl totiž obviněn z kolaborace s nacistickým režimem, přestože mu československé úřady nikdy žádnou kolaboraci neprokázaly. Naopak měl hrabě během války s nacisty potíže, byl mu zabaven zámek v Krásném Dvoře nebo vytýkáno zaměstnávání velkého počtu Čechů atd. Současný hrabě Karl Eugen bydlí v dolnorakouském Enzesfeldu. Hrabě Josef z morzinské větve založil roku 1954 novou „odnož“ pod jménem „Czernin von Chudenitz-Kinsky“ sídlící v hornorakouském Sandlu.¹⁷

¹⁶ MAŠEK, Petr, s. 62.

¹⁷ KOBLASA, Pavel, s. 7.

O Czerninech (Černínech) se zmiňuje také HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty*. Díl I. 1. vyd. Praha: Akropolis, 1992, s. 37 – 38.

2. Stručná historie Dymokur do roku 1900

Tato práce popisuje nejen dění na dymokurském velkostatku, ale i politickou a sociální situaci v celé obci, proto se sluší tuto obec a její historii alespoň stručně představit. Dymokury leží ve Středočeském kraji ve výšce 203 m. n. m., přibližně 12 km od Poděbrad. Jméno Dymokury je pravděpodobně odvozeno od apelativa „dymokur“, které v sibiřské ruštině znamená „vykuřovadlo“, oheň, který kouří hustým dýmem. V létě se totiž v těchto oblastech pomocí listí, dýmových rostlin a vlhkého dřeva a kůry vykuřoval z domů hmyz. Podle toho by dymokuři mohli být lidé, kteří (silným, hustým) dýmem kouří, vykuřují. Další variantou původu slova Dymokury může být složenina slov „dýmati“ a „kur“, což by mohlo označovat lidi, kteří svoji drůbež nafukují, nebo v přeneseném slova smyslu nafoukané a pyšné lidi. O přesném významu se tedy lze jen dohadovat.¹⁸

Na první pohled jsou Dymokury obyčejnou českou vesnicí, jakých najdeme u nás nepočítaně, ale tato obec má poměrně dlouhou a nenezajímavou historii, neboť Dymokury jsou v pramenech poprvé zmíněny již roku 1249. Tehdy zde ve tvrzi sídlil Soběslav z Dymokur, který toto královské území držel v zástavě. Roku 1293 prodal král Václav II. území sedleckému klášteru. Tentýž klášter koupil také mlýn Kravary, Novou Ves u Kolína, Čelákovice, mlýn v Nymburce a tři mlýny v Kolíně.¹⁹ Tyto statky měl klášter v držení až do husitských válek, pouze statek Dymokury rozdělil na části a odprodal již dříve.

Zřejmě nejpozději ve 2. polovině 14. století v obci vzniklo panské sídlo, které původně přiléhalo ke kostelu a fungovalo jako správní nebo hospodářský objekt. Tvrz je ale v pramenech doložena až od roku 1572.²⁰

Během husitských válek byl kraj sužován útrapami, mnohé osady byly vypleněny.²¹ V té době opustil Dymokury i jejich držitel Jakubin Lacembok a statek

¹⁸ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947, s. 462 – 463.

¹⁹ *Královéměstecko*, 1.vyd. Poděbrady, 1909, s. 14, dále citováno: *Královéměstecko*.

²⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1996, s. 807, dále citováno: KUČA, Karel.

byl roku 1454 prohlášen za odúmrt'. Od roku 1463 se Dymokur ujal Jan Křinecký z Ronova, příznivec utrakvistů. Jeho žena byla údajně sestrou krále Jiřího z Poděbrad. Křinečtí vlastnili statek přes sto let.

Po Křineckých se v Dymokurech usadil Jindřich Seletický. Po jeho smrti ale vdova Dorota Seletická zadlužený dymokurský statek prodala Zdeňkovi z Valdštejna a na Štěpanicích. Roku 1584, po jeho smrti se stalo panství předmětem sporu mezi Štěpanického dědici a císařem Rudolfem II. Dymokury pak dostala do správy Marie Valdštejnová, rozená z Martinic. Přikoupila i nedaleký Městec Králové spolu s vesnicemi Sloveč, Dubečno, Dvořiště a s mnoha okolními rybníky a potoky od bratrů Jaroslava a Mikuláše Trčkových za 11 750 kop grošů českých.²² Od té doby se stal Městec Králové trvalou součástí dymokurského panství.²³

Později se panství dostalo do rukou rodu Smiřických. Pod vládou Albrechta Jana Smiřického se v roce 1614 spojilo panství náchodské, riesenburské, třebešovské, rumburské, úlibické, hořické, semilské, žlutické a dymokurské.²⁴ Smiřický byl jedním z předních vůdců stavovského odboje proti Ferdinandu II. Účastnil se svržení místodržících Slavaty a Martinice, sám z hradních oken vyhodil sekretáře Fabricia. Při obléhání Plzně se ovšem nakazil zimnicí a zemřel 18. listopadu 1618 ve svém domě v Praze.

Všech jeho statků se místo mentálně postiženého bratra Jindřicha Jiřího Smiřického ujala jeho sestra Markéta Salomena Slavatová, manželka Jindřicha Slavaty.²⁵ Po prohrané bitvě na Bílé hoře stejně jako král Fridrich Falcký prchá ze země i Markéta Salomena Slavatová do Slezska a poté do Holandska. Svému osudu ale neunikla. Poté, co odmítla vydat k poručnictví svého bratra, byla roku 1623 odsouzena ke ztrátě těla, cti a jmění.²⁶ Posléze byly všechny Smiřického statky zkonfiskovány pro jeho účast ve stavovském povstání roku 1618. Dymokurské

²¹ *Královéměstecko*, s. 15.

²² *Královéměstecko*, s. 19.

²³ *Královéměstecko*, s. 20.

²⁴ *Královéměstecko*, s. 25.

²⁵ *Královéměstecko*, s. 26.

²⁶ *Královéměstecko*, s. 27.

panství spolu se Žlunicemi, Chotělicemi a Chotěšicemi bylo zastaveno císařskému plukovníkovi Janu Eusebiovi Khanovi, pánu z Belazzy na Lipnici za 139 466 zlatých rýnských.²⁷

Dymokury se staly i dějištěm významné schůzky. V roce 1631 se tu uskutečnila schůzka týkající se dalšího osudu české země po Bílé hoře. V květnu sem byl povolán emigrant Jaroslav Sezima Rašín z Riesenburka, který byl považován za prostředníka mezi Albrechtem z Valdštejna a Švédy. Ten tu měl sdělit hraběti Thurnovi možnost spojení Valdštejna se švédským králem Gustavem Adolfem.²⁸ Po třicetileté válce, kdy byl lid obrácen na katolickou víru, mučila persekuce i „kacířské“ Dymokursko. Byli sem totiž dříve dosazováni nekatoličtí kněží. Dymokury byly zničeny, v nedalekých Podmoklech a Chotěšicích byl zbourán kostel.²⁹

Pozdější majitelka panství, hraběnka Anna Františka Lamboyová, prodala roku 1673 dymokurské panství hraběti Ludvíku Colloredo Walsee. Předtím se ale Lamboyové zasadili o výstavbu zámku na místě původního panského sídla.³⁰ Nový vlastník Ludvík Colloredo Walsee pak spojil panství se Smidary, Hlušicemi a Starým Bydžovem.³¹ Roku 1693 zdělila Colloredovy statky, zejména Dymokury, jeho jediná dcera Marie Antonie, vdaná kněžna Montecuculi. Kněžna Montecuculi postavila v Dymokurech roku 1723 kostel a nechala znovu zřídit zámeckou kapli.³²

Jeden z dalších držitelů panství, Josef Colloredo, k panství přikoupil Smidary a Hlušice. Oženil se s hraběnkou Rosinou, rozenou hraběnkou Hartmanovou z Klášterce. Zemřel ale již rok po svatbě v roce 1815. Panství poté spravovala hraběnka Rosina (podruhé se provdala za hraběte Bedřicha Kavriana), za 525 000 zlatých ale prodala Smidary a Hlušice Martinu Vagnerovi na Žirčí a Jirné.³³

²⁷Královéměstecko, s. 28.

²⁸Královéměstecko, s. 29.

²⁹Královéměstecko, s. 30.

³⁰KUČA, Karel, s. 807.

³¹Královéměstecko, s. 37.

³²Královéměstecko, s. 40.

³³Královéměstecko, s. 53.

Rod Czerninů získal dymokurské panství sňatkem. Hraběnka Rosina Kavrianová se roku 1833 provdala za hraběte Otakara Czenina z Chudenic, držitele panství Vinoř a Kbely. Jejich nejstarší syn Děpold Czernin z Chudenic se ujal alodiálního dymokurského velkostatku v roce 1874. Ten se o statek staral až do své smrti, do roku 1893. Po něm převzal majetek jeho syn Děpold Czernin, který přikoupil v roce 1899 i velkostatek Hlušice.³⁴

³⁴*Královéměstecko*, s. 55.

3. Dymokury na počátku 20. století

Rozloha panství se v průběhu let a století měnila, stručně zde nyní uvádím tyto proměny a rovněž obce, které pod dymokurské panství patřily.

Dá se říci, že již od počátku 18. století se Dymokury díky své roli střediska panství začaly rozšiřovat. Tato tendence pokračovala až do období první republiky.³⁵

V roce 1825 zahrnovalo Dymokursko, náležející k Bydžovskému kraji, 31 obcí, v nichž dohromady žilo 9136 obyvatel. Pod panství spadalo v té době deset dvorů, jeden dvůr v Městci Králové byl pronajat. Panství rovněž patřilo sedm revírů a 47 rybníků, které zabíraly šestinu plochy panství.³⁶

Alodiální velkostatek Dymokury zabíral na začátku 20. století téměř třetinu tehdejšího poděbradského okresu – 7480, 21 ha (v roce 1906 pak 6422 ha) v 29 katastrálních obcích, z nichž ještě osm leželo v sousedních okresích. K velkostatku tehdy patřilo 3103 ha polí, 460 ha luk, 51 ha zahrad, 24 ha pastvin, 2527 ha lesů, 183 ha rybníků, 61 ha neúrodné půdy a 21 ha zastavěné půdy. K panství náleželo 12 dvorů: Dymokury a Deblice (646 ha), Nové Zámky (336 ha), Chotěšice a Slavíkov (690 ha), Běrunice (231 ha), Nový Dvůr (703 ha), Záhornice (450 ha), Městec Králové se Štítary (320 ha) a Žlunice a Kozojedy (411 ha), které spadaly pod okres Nový Bydžov. Součástí panství bylo i 19 rybníků. Největší plochu představoval Jakubský rybník (42 ha), dále Komárov (32 ha), Bílek u Nouzova (6 ha), Vražda (32 ha), Pustý (28 ha). Velkostatek spravoval také cukrovary v Městci Králové a Dymokurech, pivovar na 80 hl v Dymokurech, mlýny v Komárově, Nouzově a Jakubský mlýn, cihelnu ve Žlunicích a parní mlékárnu v Dymokurech. Lesy se skládaly z osmi revírů a bažantnice v Nových Zámkách a Dymokurech. Čistý výnos z velkostatku činil 42 000 K, pozemková daň 40 099 K.³⁷ Vstup do nového století a následující léta znamenaly pro celý velkostatek úspěšné období.

³⁵ KUČA, Karel, s. 807.

³⁶ *Královéměstecko*, s. 53.

³⁷ *Královéměstecko*, s. 7 – 8.

Na počátku 20. století zaujímal katastr obce Dymokury 1078 ha, z toho 942,91 ha náleželo velkostatku. Obecní cesty tehdy měřily 2,7 km. Součástí Dymokur byla i osada Černá Hůra, samota dvůr Deblice, mlýn u Jakuba, vodárna a dvůr Teletník a Bacilka v Hájku.

Dnes ke katastru obce patří i rybníky Jakubský, Pustý, Pazderský a Komárovský. Lesy, které Dymokury obklopují, tvoří převážně dubové porosty, částečně břízy a habry, méně jsou zastoupeny jehličnaté stromy. Tehdy i dnes představovalo lesní hospodářství pro Czerniny důležitý zdroj obživy. V lese byly vysazovány školky, rovněž se tu hojně vyskytovala lesní zvěř. Hon je odpradáвна velkou zálibou šlechticů. Kolem obce dříve bývaly vinice a ještě v 19. století také chmelnice. Pěstoval se tu i bourec morušový. Zatímco hony ve svých lesích pořádají Czerninové čas od času s nadšením dodnes, vinná réva, chmel ani bourec morušový se tu již nepěstuje.

V obci se rovněž hojně rozvíjelo drobné podnikání a řemesla. V roce 1909 byly v Dymokurech zastoupeny tyto živnosti: šest hostinských (nejproslulejší byla „Červinkova hospoda“), devět kupců, dva kováři, dva koláři, dva krejčí, sedm obuvníků, tři řezníci, tři truhláři a tři zámečníci. Celkem žilo tehdy v obci 1301 obyvatel (599 mužů a 702 žen) v 189 staveních.³⁸

³⁸NEZBEDA, Josef, s. 267.

4. Zrušení šlechtických titulů

První světová válka se Dymokur, velkostatku ani hraběcí rodiny Czerninů bezprostředně nedotkla. Konec války, zánik Rakouska – Uherska, vymanění se z područí habsbursko – lotrinské monarchie a následné vyhlášení nového samostatného československého státu vneslo do tváří většiny dymokurských občanů radost a úlevu. Podstatnou změnu ve svých životech ale tušili představitelé šlechty na našem území. Již nežili v monarchii, ale v novém státě, který již se šlechtici a především s jejich tituly nepočítal.

Zákon zabývající se zrušením šlechtických titulů se stal jedním z prvních zákonů, které přijalo Revoluční národní shromáždění po vzniku samostatného státu československého. Zrušení užívání šlechtických titulů a řádů bylo důsledkem nového státního zřízení, tedy republiky, kde jsou jakékoli šlechtické tituly nepřipustné. Tuto právní normu zaznamenal zákon z 10. prosince 1918 č. 61/1918, který vstoupil v platnost 18. prosince 1918.

61/1918 Sb.

ZÁKON

ze dne 10. prosince 1918,

jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly

Změna: 268/1936 Sb.

Změna: 220/1939 Sb.

Změna: 30/1945 Sb.

§ 1

Šlechtictví a řády, jakož i veškerá z nich plynoucí práva se zrušují, rovněž tak tituly, pokud byly udělovány jako pouhá vyznamenání. V platnosti zůstávají takové tituly, na které lze splněním předepsaných podmínek nabyti právního nároku (titul doktorský, inženýrský atd.), pak tituly, jež vyjadřují skutečně zastávanou úřední hodnost a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty a pod.).

Bývalí šlechtici nesmějí užívat svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví.

Dr. Karel Kramář v. r.

*A. Švehla v. r.*³⁹

(znění zákona zkráceno)

Původní znění zákona šlechtické tituly zakazovalo, ale nijak nepostihovalo jejich užívání. Tyto sankce byly k zákonu přidány až v novelizaci 10. dubna 1920. Pokud by někdo veřejně a úmyslně užil šlechtický titul, zaplatil by od 15 do 50 000 korun nebo mohl být dokonce potrestán vězením v délce od 24 hodin do 14 dnů. Přestože se zákon v průběhu první republiky porušoval často, nejsou známy případy konkrétních sankcí.

Další změna zákona proběhla roku 1936. Tehdy se původní znění zákona nahradilo novým, které se týkalo i zákazu užívání erbů. Viníkem se stal i ten, kdo zrušený šlechtický titul někomu přiřkl v tisku.

V době trvání Protektorátu Čechy a Morava byly šlechtické tituly opět legalizovány, ale po druhé světové válce začal znovu platit původní zákon bez zavedení postihů.⁴⁰

Tento zákon se samozřejmě dotkl i šlechtické hraběcí rodiny Czerninů. Nicméně pro své okolí i zaměstnance zůstal Děpold Czernin hrabětem, přestože oficiálně byl nyní „pouze“ muž se slavným netypickým příjmením. Dnes, několik desítek let po zrušení šlechtických titulů, kdy zákon stále platí, již málokdo osloví příslušníka bývalé šlechty šlechtickým titulem. Pan Děpold Czernin, žijící nyní na zámku v Dymokurech, nevidí odlišnosti mezi sebou samým a ostatními obyvateli Dymokur, ale na svůj rod je velmi hrdý.

V textu této bakalářské práce užívám však označení hrabě Czernin, přestože tento titul u nás po roce 1918 formálně neexistuje.

³⁹ Zákon č. 61/1918 Sb. O zrušení šlechtictví a novelizace 268/1936 Sb., 220/1939 Sb. a 30/1945.

⁴⁰ Zákon č. 61/1918 Sb. O zrušení šlechtictví a novelizace 268/1936 Sb., 220/1939 Sb. a 30/1945.

5. Průmyslové podniky v Dymokurech

Koncem 19. a začátkem 20. století patřila podunajská monarchie mezi hospodářsky nejvyspělejší evropské země. Její podíl na hrubém národním produktu činil v celé Evropě v roce 1913 více než jednu desetinu. Zatímco ale část monarchie nazývaná Předlitavsko se začala pomalu vedle zemědělství zaměřovat na průmysl, v Zalitavsku (Uhersku) zůstávalo stále doménou zemědělství. České země v té době vynikaly především těžbou uhlí, výrobou porcelánu, textilním průmyslem nebo výrobou cukru. Právě cukr se stal nejvýznamnější exportní surovinou země. Vlivem specializace zemědělských závodů a pěstování průmyslových plodin se významně rozvíjel i potravinářský průmysl, hlavně cukrovarnictví, lihovarnictví, pivovarnictví a sladařství. Podíl českých zemí na průmyslové výrobě celého Předlitavska představoval v roce 1880 v potravinářském průmyslu 65, 6 %, celkově pak 63, 8 %.⁴¹ Tato tendence se odrazila i v činnosti dymokurských rolníků a dymokurského panství a velkostatku. I tady se zakládaly průmyslové podniky určené zejména ke zpracování zemědělských plodin. Jejich produkce pak tvořila vedle samotného zemědělství, rybníkářství a lesního hospodářství další významnou položku v kategorii příjmů.

5. 1 Cukrovar

Již ve druhé polovině 18. století se Dymokury rozšiřovaly. Také proto se místní rolníci rozhodli v roce 1871 vybudovat v místě akciový rolnický cukrovar, neboť potravinářský průmysl se stal dobrou investicí. Později ale cukrovar podlehl ekonomické krizi a byl proto odkoupen dymokurským velkostatkem. Tak se dostal do vlastnictví Děpolda Czernina, který se svou rodinou zde na zámku bydlel. O významu tohoto podniku v obci svědčí i fakt, že jeden z ředitelů cukrovaru, František Pilař, byl v roce 1911 jmenován čestným občanem Dymokur.⁴²

⁴¹ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol. *Dějiny českých zemí*. 1. vyd., Praha: Karolinum, 2008, s. 274-275, dále citováno: PÁNEK, Jaroslav.

⁴² NEZBEDA, Josef, s. 15.

Po vzniku republiky v roce 1918 se znovu hovořilo o převedení cukrovaru na akciovou společnost. Majitel hrabě Czernin ale požadoval přes polovinu akcií. To se místním rolníkům a potenciálním akcionářům nelíbilo, i proto k znovuzavedení akciové společnosti nedošlo. Myšlenka obnovení akciové společnosti přišla pravděpodobně s hrozbou zabrání podniku po vzniku Československé republiky. Zájemců o akcie byl ale nedostatek, proto zamýšlený plán ztroskotat.⁴³

V důsledku zřízení cukrovaru byla na konci 19. století (1882) zřízena i železniční trať, která dodnes vede z Křince přes Dymokury a Činěves do Městce Králové. Kolej byla zavedena i do cukrovaru.⁴⁴

Cukrovar v Dymokurech zaměstnával 11 úředníků, 16 zřízců, 19 stálých dělníků a 40 nestálých. V době kampaní pracovalo v cukrovaru i 530 nestálých dělníků pracujících ve třech směnách. V roce 1924 byl cukrovar rekonstruován. Tento průmyslový podnik byl určen k výrobě surového cukru, kterou zajišťovalo šest kotlů a 45 elektromotorů. V sezóně 1941/1942 se v cukrovaru zpracovalo celkem 391 208 q cukrovky, z které se vyrobilo 68 264 q surového cukru. Za 24 hodin zvládl dymokurský cukrovar zpracovat průměrně 11 000 q řepy. Zásobárnu vody pro cukrovar zajišťovaly dva vlastní rybníky o rozloze 80 ha. Dopravu si podnik částečně pokrýval sám po vlastní úzkokolejné dráze třemi lokomotivami a dalšími vozy. Společníkem cukrovaru v Dymokurech byla Česká společnost pro průmysl cukerní v Praze, která vložila do cukrovaru 3 000 000 Kč a participovala na čistém zisku cukrovaru nejvyšší částkou 150 000 Kč. O dalších osudech cukrovaru se zmiňují níže.⁴⁵

Budova cukrovaru stojí na kraji Dymokur dodnes, ovšem její prostory nejsou nijak využívány.

⁴³ NEZBEDA, Josef, s. 15.

⁴⁴ NEZBEDA, Josef, s. 15.

⁴⁵ Státní oblastní archiv v Praze. Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 8., dále citováno: Archivní fond Velkostatek Dymokury.

5. 2 Pivovar

Významný průmyslový subjekt představoval také pivovar v Dymokurech. Budova byla pravděpodobně na návsi vybudována již v 16. století.⁴⁶ Starobylý pivovar patřící velkostatku byl v roce 1901 rekonstruován na parostrojní. Tato rekonstrukce stála 300 000 K. V pivovaru byla postavena nová varna na 80 hl, strojovna s kotelnou a upravena sladovna pro zpracování 50 vagónů ječmene v sezóně. V blízkosti stávala i vinopalna pro celé panství.⁴⁷

Pivovar zaměstnával celkem 30 osob. Slad se tady vyráběl ve vlastní sladovně. Samotný pivovar vlastnil také několik nemovitostí, a to dva hostince v Dymokurech, po jednom hostinci v Kovansku, Nymburce a Kolíně a jeden obytný dům v Dymokurech. Pivovar dodával pivo do pěti vlastních hostinců a asi do 110 jiných. Údaje o produkci piva jsou známy především z období 2. světové války. Celková produkce piva roku 1941 činila 17 400 hl, v roce 1940 15 140 hl, v roce 1939 vyrobil 19 000 hl, v roce 1938 16 000 hl. K dopravě užíval pivovar 3 vlastní nákladní auta, v roce 1942 ale pouze jedno. Pivo také přepravovaly dvorské koňské potahy nebo potahy rolníků.⁴⁸

5. 3 Mlékárna

Ke dvoru v Dymokurech náležela i mlékárna, která zaměstnávala 5 úředníků, jednoho topiče a 9 dělnic. Denní dávka mléka se pohybovala kolem 6 500 l. Mléko do mlékárny se dodávalo celkem z 18 obcí od 1282 dodavatelů. Dymokurská mlékárna se zabývala výrobou sýrů, másla a dodávkou konzumního mléka. Za měsíc se tady vyrobilo 500 kg sýru, 2 000 kg másla a do Prahy dodalo asi 150 000 l mléka ke konzumaci. Syrovátku a nezpracované odstředěné mléko odebíraly od mlékárny vlastní dvory a dodavatelé mlékárny v okolí. Mlékárna se poháněla parou

⁴⁶ KUČA, Karel, s. 807.

⁴⁷ *Královéměstecko*, s. 112.

⁴⁸ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 9.

i elektrickou energií. Tento dymokurský podnik se těšil dobré pověsti a jeho produkty byly velmi oblíbené.⁴⁹

Správa velkostatku si mlékárnu ve svých rukou nenechala a pronajala ji v roce 1927 Jaroslavu Koskovi, což ale vneslo stín na její další existenci. Jaroslav Kosek byl z finančních důvodů donucen mlékárnu v roce 1930 přenechat svému bývalému účetnímu Josefu Štěpánovi. Ten spolu s mlékárnou získal také dluh ve výši čtvrt milionu Kč. Jaroslav Kosek svému nástupci předal i mlékárnu v Nymburce, sám se stal prodávčem výrobků mlékárny ve stánku Staroměstské tržnice v Praze. Tím se ale problémů nezbavil. Štěpán na konci roku 1931 podal na Koska trestní oznámení, neboť Kosek neplatil za dodávané zboží včas, tak vznikl dluh 153 000 Kč. Kromě toho si ještě před svou insolvencí vypůjčil na jméno Josefa Štěpána 150 000 Kč ze záložny v Městci Králové. Na základě této půjčky pak záložna odmítla poskytnout úvěr Štěpánovi, který se posléze s mlékárnou také dostal do finančních potíží. Zanedlouho se ale začalo uvažovat o transformaci mlékárny na rolnický družstevní podnik. Od úvah nebylo daleko k realizaci, a tak 14. února 1932 bylo v Městci Králové zřízeno mlékařské družstvo v Poděbradech se sídlem v Dymokurech. Předsedou družstva se stal Václav Vomela. Ustavené družstvo vstoupilo do mlékárenského svazu při Ústřední jednotě hospodářských jednot.⁵⁰ Zdánlivě nic tedy nebránilo tomu, aby byla mlékárna podřízena družstvu. K takto již připravenému združstevnění mlékárny nakonec ale nedošlo, protože mlékárnu znovu převzala do svých rukou správa velkostatku.⁵¹

Mlékárenský podnik po znárodnění prosperoval a mlékárna se po druhé světové válce dokonce rozšířila. Denně přijímala ke zpracování přes 14 000 l mléka. Provoz těchto malých podniků byl ale příliš nákladný, proto byla roku 1952 mlékárna zrušena a její prostory převzalo JZD.⁵²

⁴⁹ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 10.

⁵⁰ NEZBEDA, Josef, s. 306.

⁵¹ NEZBEDA, Josef, s. 307.

⁵² HLADKÝ, Bohumil. *Kronika obce Dymokury*. Díl 3., s. 223, dále citováno: HLADKÝ, Bohumil.

5. 4 Mlýn Jakub

Nedaleko Dymokur (asi 2 km) se nachází dnes již nefunkční mlýn Jakub, jenž ale k dymokurskému panství patřil. V roce 1935 byl nákladem 400 000 Kč znovu postaven a vybaven moderními mlynářskými stroji a zařízením. Mlýn se poháněl elektricky, elektřinu dodával elektrárenský svaz v Kolíně. Mlýn měl k dispozici i vodní turbínu 15 HP. Maximální denní výkonnost mlýna dosahovala 75 q. Mlýn vykonával převážně námezdní, z menší části i obchodní mletí. Zaměstnanci byli jeden úředník, jeden stárek, tři mlynářští dělníci a jeden učeň.⁵³

Ani po válce a následném znárodnění průmyslových podniků nepřestal mlýn vykonávat svou službu. V srpnu 1951 byl oficiálně určen k námezdnímu mletí a bylo mu přiděleno osm obcí, pro které mlel.⁵⁴

Pro zajímavost se vraťme kousek do historie mlýna, jenž je umístěn na krásném místě, obklopen lesem, poli a samozřejmě rozlehlým rybníkem Jakubem. Ještě před převzetím mlýna velkostatkem vlastnil tento objekt mlynář Alois Kopřiva. Mlynář byl svobodný svérázný člověk se smyslem pro humor, který si nenechal nic líbit. Zemřel v roce 1894, ale hrobař od něho zálohu na vykopání hrobu obdržel již deset let dopředu. V okolí se mlynář „proslavil“ také díky sporům s vrchností, kterou jako nadřízenou autoritu příliš nerespektoval. Dokládá to několik zaznamenaných příhod.

Jednoho dne se po hrázi rybníka procházel četník a uviděl volně pobíhajícího mlynářova psa, přestože platilo nařízení, že pes musí být uvázaný. Když na to mlynáře upozornil, ten se četníka nesnažil nijak odměkčit, ale řekl mu: „*Konejte svou povinnost.*“ Poté, co četník odešel, pomyslel si mlynář, že vlastně ušetřil. Pokuta za neuvázaného psa ho bude stát zlatník, ale přesvědčování o zamlčení přestupku by ho jistě stálo pytel mouky jako úplatek.⁵⁵

⁵³ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 11.

⁵⁴ Státní okresní archiv Nymburk, fond MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1951, bez inventárního čísla.

⁵⁵ NEZBEDA, Josef. Figurky z historie – z Dymokur. In *Dymokursko ve zprávách* (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 1, s. 3.

Jiná vtipná příhoda se týká vrchnosti a hraběte Czernina. Mlýn totiž patřil mlynáři, ale rybník Jakub, ze kterého čerpal vodu, vlastnil hrabě Czernin z Dymokur. Z toho mnohdy plynuly pře se zástupci panství. Právě kvůli vodě jej jednou navštívil muž pověřený hrabětem. Mlynáři se představil jako zástupce Czernina, který s ním přišel jednat o vodě. Nato mlynář zavolal svého čeledína: „*Tu je zástupce pana hraběte, já Tě jmenuji svým zástupcem. Jednejte!*“ a sám odešel. Podobnou vychytralostí údajně dokázal vyhrát každý spor s vrchností.⁵⁶

5. 5 Cihelna

Posledním průmyslovým podnikem patřícím k dymokurskému dvoru byla cihelna v Dymokurech. Byla postavena v roce 1899 a sloužila k výrobě veškerých druhů cihlářského zboží. Kruhová cihelna velkostatku vyrobila na počátku 20. století ročně v průměru přes 2 miliony kusů zboží (cihly, dlaždice, tašky a drenážní trubky).⁵⁷

V posledních letech před druhou světovou válkou a na počátku války se ale její produkce začala omezovat jen na strojní cihly, v menší míře se vyráběly i ruční cihly. Toto omezení nastalo v důsledku nedostatku vhodných surovin, dalším důvodem byla rovněž modernější cihelna stojící v Hlušicích, kterou také vlastnili Czerninové a která vyráběla i ostatní cihlářské zboží. Cihelna v Dymokurech byla v provozu pouze v letních měsících, kdy za den vyprodukovala cca 15 – 16 000 kusů strojních cihel, za rok to bylo asi 800 000 kusů cihel. V době plného provozu zde pracovalo 30 dělníků a dělnic a jeden cihlářský mistr. Většiny vyrobených cihel se využilo na hospodářské a průmyslové objekty panství, zbytek se prodával do okolí.⁵⁸

⁵⁶ NEZBEDA, Josef. Figurky z historie – z Dymokur. In *Dymokursko ve zprávách* (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 1, s. 3.

⁵⁷ *Královéměstecko*, s. 112.

⁵⁸ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 12.

Provoz místní cihelny skončil roku 1950. Její stroje byly odvezeny, dva vysoké komíny odstřelem zbourány. Budova poté sloužila JZD k uskladnění brambor.⁵⁹

V současné době je již provoz ve všech těchto průmyslových závodech ukončen, většina interiérů není využívána.

⁵⁹HLADKÝ, Bohumil, s. 223.

6. Pracovní podmínky ve velkostatku

Dymokurský velkostatek patřící Děpoldu Czerninovi byl samozřejmě zdrojem obživy pro místní obyvatele i pro lidi z okolí. Dělníci pracovali jednak v průmyslových závodech panství – cukrovaru, mlékárně, pivovaru, mlýně a cihelně, ale také v rybníkářství a v zemědělství (v živočišné a rostlinné výrobě).

Bylo by dobré se zmínit, jak vypadala pracovní smlouva zaměstnanců velkostatku na konci první čtvrtiny 20. století (konkrétně v roce 1920). Zaměstnanci trávili ve velkostatku celkem 12 hodin denně, z čehož 3 hodiny se věnovali přípravným pracím (čištění dobytka, příprava a mazání strojů a náradí atd.). Zbytek pracovní doby byl rozvržen podle roční doby. V prosinci, v lednu a v únoru se pracovalo sedm hodin, v březnu osm hodin, v dubnu, září, říjnu a listopadu devět hodin a v květnu, červnu, červenci a srpnu deset hodin denně. Do pracovní doby se započítávala cesta na pole, cesta z pole už ale nikoliv.⁶⁰

V pracovní smlouvě se uvádějí také měsíční mzdy, které se liší druhem práce na velkostatku. Krmič dobytka pobíral plat 220 Kč, krmička 210 Kč. 210 Kč dostával i pečovatel o koně (koňák), volák si vydělal 200 Kč a děvečka, jež na statku pomáhala, 180 Kč. Koňák si ale vydělal více na dietách a krmič dobytka obdržel za každý odprodaný velký kus hovězího dobytka 10 Kč jako odměnu, za tele 5 Kč, za prase podle váhy 5 – 10 Kč a za odprodané podsvinče 2 Kč. Setrval-li deputátník⁶¹ ve službě na velkostatku do konce kalendářního roku nebo musel-li nastoupit povinnou vojenskou službu, dostal na začátku nového roku tzv. novoročné ve výši jednoho měsíčního platu. Zaměstnanci měli také nárok na roční přiděl černého (27 q) nebo hnědého uhlí (18 q) a tvrdého dřeva (4 m). Pracovalo-li ve velkostatku více členů rodiny, pak tyto naturálie obdrželi pouze dva z nich. Pro čtyřčlennou rodinu dostal deputátník 85 kg obilí – pšenice, žito (nebo ječmen). V případě více nebo méně čtené rodiny se toto množství upravovalo. Zaměstnanci dostávali ode dvora i zdravotně nezávadné byty a nájemné pro rodinu 10 Kč, pro svobodného jednotlivce 5 Kč. Pracovník mohl také vlastnit jedno, maximálně dvě

⁶⁰ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 121, inv. č. 126, s. 84.

⁶¹ Apelativum od slova „deputát“ = naturální odměna dávaná dělníkovi ve stálé službě

prasata. Za rok měl nárok celkem na desetidenní dovolenou.⁶² Zaměstnanci velkostatku tedy měli jisté benefity, jejich pracovní podmínky ale nebyly jednoduché. S dnešním stavem v zemědělství a průmyslu se to samozřejmě nedá příliš srovnávat, neboť dříve byla vykonaná práce závislá na fyzické síle dělníků, dnes již mnoho takové práce zastávají stroje.

Tyto pracovní podmínky a diety, které zaměstnanec ve velkostatku dostával, nebyly odlišné od poměrů v jiných velkostatech.

⁶² Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 121, inv. č. 126, s. 85.

7. Vztahy velkostatkáře Czernina s obcí Dymokury

Czerninský statek byl po mnoho let součástí života obce Dymokury, hrabě i s rodinou žil zde na zámku, proto nelze nezmínit, jaké vztahy mezi hraběcí rodinou, potažmo správou velkostatku, a občany Dymokur panovaly.

Hrabě Czernin sice svým poddaným dával práci na svých statcích, jak ale hovoří článek v místním tisku (název časopisu se mi bohužel nepodařilo zjistit) uvedený v dymokurské kronice, vztahy mezi hrabětem a obyvateli nebyly vždy ideální. V článku autor píše o zotročování poddaného lidu zaměstnaného v hraběcím cukrovaru, cihelně, pivovaru, lesích a polích. Autor se tu až podivuje, že hrabě Czernin i v pátém roce trvání republiky tyto statky stále vlastní a poměry ve velkostatku přirovnává dokonce k robotě. Za tento stav podle zmíněného článku mohl do jisté míry úředník na okresní správě v Poděbradech, který hraběti Czerninovi rád ve všem vyhověl. V textu je hrabě Czernin obviněn z korupce. Czernin si údajně podrobil politické strany – sociálně demokratickou, lidovou i Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, které plnily jeho přání. Jako příklad uvádí autor periodikum Stráž Pojizeří, orgán České strany sociálně demokratické, který se v Dymokurech prodával zadarmo, protože představitel této politické strany byl zaměstnán v místní cihelně jako hlídač. Podle popisovaného případu museli dělníci, kteří chtěli pracovat na velkostatku, nejdříve vykonat pouť do Staré Boleslavi, aby jim bylo odpuštěno, že dříve byli socialisty. Pak je teprve Czernin, jako přívrženec klerikálů, zaměstnal. V článku z roku 1924 se rovněž hovoří o chystaných volbách, které se měly konat 19. října a kam hrabě zamýšlel podat i kandidátku svých závodů. Chystal se svým podřízeným odepírat práci, na které byli existenčně závislí. Celý text je zakončen větou: „*Zdá se tedy všeobecně, že Černín jest pánem Dymokurska a všechny úřady republiky na něho jsou krátké – což, bohužel, jest to nejsmutnější!*“⁶³

Jak hrabě zamýšlel, tak také udělal. Do obecních voleb postavil kandidátku Volného sdružení zaměstnanců velkostatku. Podle dobových zápisů v dymokurské kronice kampaň strany vedl tajemník velkostatku Jüntschke a sládek Melichar, kteří

⁶³NEZBEDA, Josef, s. 208.

již předem věřili ve své vítězství. Nešlo však o kandidátku sestavenou pro hájení zájmu zaměstnanců velkostatku, přestože kandidáti byli vybíráni z řad zaměstnanců. Vybraní byli předvoláni do panské kanceláře, kde podepsali souhlas s kandidaturou. Jak se praví v kronice, nechtěli-li mít spory s vrchností, museli svému chlebodárci podepsat. Zaměstnanci měli propagovat zájmy velkostatku, nikoli svoje. Již z celého znění této zprávy uvedené v kronice vyplývá, že bývalá hraběcí vrchnost se v obci netěšila velké oblibě. Se stranou velkostatku se ve volbách sdružovala strana republikánská, lidová i sociálně demokratická. Proti těmto čtyřem spřáteleným stranám kandidovaly do voleb dvě – Strana dělníků a domkářů komunistické strany v Československu a organisace Československé strany socialistické.⁶⁴

Tajemník velkostatku Jüntschke rozpoutal volební kampaň, v níž kritizoval minulé složení zastupitelstva. Po obci byly rovněž rozvěšeny plakáty karikující ostatní kandidující uskupení. Konečně nastal den D. Dlouho očekávané volby do obecního zastupitelstva se konaly v neděli 19. října 1924. V místní škole volil každý dle svého přesvědčení. Komisař poté seznámil občany s výsledkem⁶⁵:

Kandidující strana	Počet hlasů	Počet mandátů
organisace Československé strany socialistické	320	9
Volné sdružení zaměstnanců velkostatku	125	3
Republikánská strana domoviny, maloročníků a domkářů	106	3
Dělníci a domkaři komunistické strany	65	1
Československá strana lidová	50	1
Strana dělnická sociálně demokratická	27	1
celkem	693	18

⁶⁴ NEZBEDA, Josef, s. 210.

⁶⁵ NEZBEDA, Josef, s. 210.

Obecní volby tedy s velkým náskokem vyhrála organizace strany československých socialistů. Volné sdružení zaměstnanců velkostatku skončilo hned za socialisty. Velkostatek tedy neslavil vítězství, ale výsledek přesto znamenal úspěch. Zaměstnanci velkostatku poté kandidovali ještě ve volbách v roce 1929 (skončili druzí) a 1935, tehdy volby dokonce vyhráli.⁶⁶

Do života obce výrazně zasáhl spor velkostatku s obcí o stavbu nové školní budovy. Nová škola by sloužila nejen žákům z Dymokur, ale i z přilehlých obcí. Také proto byla tato záležitost sledována širokou veřejností.

Základní kámen ke stavbě školy byl položen dne 27. září 1925. Tomuto aktu ale předcházela pětiletá boj o výstavbu školy. „Boje byly prudké a zvrhly se i v boje osobní a novinářské.“⁶⁷ Dymokury byly již roku 1919 zařazeny v programu budování škol v poděbradském okrese jako sídlo příští obvodové měšťanské školy. Bylo tedy jasné, že měšťanská škola se v Dymokurech zřídí, nebylo ale dáno, kde bude sídlit. Zda v budově obecní školy, nebo v budově nově vystavěné. Proti stavbě školy ale vystoupil razantně velkostatek, především jeho tajemník Jüntschke, místními občany nazývaný „zloduch“. Obecní zastupitelstvo v čele se starostou Janem Červinkou ale rozhodlo pro stavbu nové vhodné budovy. Zaměstnanci velkostatku, kteří na schůzi zastupitelstva hlasovali pro stavbu školy, byli poté ihned z velkostatku propuštěni.⁶⁸

Právě probíhající pozemková reforma umožňovala získat vhodný pozemek pro školu. Obec hned od začátku žádala místo, kde skutečně nyní škola stojí, celkem se jednalo o 6 ha, které měly být využity i pro budovu Sokola, dům ředitele Nezbedy a další stavební záměry obce. Požadovaná parcela byla Czerninem přislíbena v dubnu 1924, vzápětí ale byla výměra zmenšena o 2 ha.⁶⁹ Zmenšená parcela by ovšem na plánovanou výstavbu nestačila a navíc by musela být posunuta k cukrovaru, což by ovšem provozu školy nevyhovovalo, neboť by hluk

⁶⁶NEZBEDA, Josef, s. 213, (viz také příloha č. 3).

⁶⁷ Naše škola. In *Dymo* (Nepravidelný oběžník dymokurského FK), 1948, č. 2, s. 1.

⁶⁸ Naše škola. In *Dymo* (Nepravidelný oběžník dymokurského FK), 1948, č. 2, s. 1.

⁶⁹NEZBEDA, Josef, s. 231.

z cukrovaru rušil výuku. Hrabě Czernin nabízel chybějící 2 ha v jiné části vesnice, avšak podle autora citovaného článku tak činil s vědomím, že se tam nikdy škola stavět nebude. Rovněž úřady toto místo označily jako pro školu nevyhovující. Následovaly protesty a zklamání. Zástupci velkostatku poté požadovali, aby pozemek, který obec navrhovala pro stavbu školy, byl vyjmut ze záboru, a proto nemohl být poskytnut škole. Důvodem byla existence sadu na tomto pozemku, obyvateli obce nazývaného „trucsad“. V kronice se uvádí, že sad byl zřízen úmyslně až po podání žádosti o tuto parcelu.⁷⁰

Obec dokonce zasílala otevřené dopisy poslaneckým klubům s prosbou o pomoc v této záležitosti. Kladné odpovědi ale nepřicházely a snaha obce se zdála být beznadějnou. Dne 28. května 1925 se zástupci obce odhodlali poslat otevřený dopis prezidentu republiky T. G. Masarykovi. Tento krok se obci vyplatil, protože za necelý měsíc, 25. června 1925, přijel do Dymokur zástupce Pozemkového úřadu a vybraný pozemek pro školu v lokalitě „Na bílých“ i zbylá požadovaná místa obci přidělil. Nejen v obecním zastupitelstvu, ale i v celých Dymokurech zavládla radost a nadšení.⁷¹

Škola se vystavěla z nákladů obce Dymokury. Na stavbu školy bylo původně určeno 818 835 Kč, celková hodnota ale nakonec dosáhla částky 1 200 000 Kč. Daňový základ obce se tak snížil ze 153 000 Kč na pouhých 35 000 Kč, což znamenalo pro obec v následujících letech takřka kritickou situaci, protože obec nemohla platit úmor ani úroky. To trvalo celých 13 let do doby, kdy zákon ustavil tzv. újezd školy. Od roku 1938 přispívaly na školu obce, které byly zařazeny do újezdu, a splácely dluhy podle svých daňových základů. Po zestátnění školství převzal tyto závazky stát.⁷²

1. listopadu 1925 byla otevřena první třída v budově obecné školy a 1. ledna 1926 druhá třída. Slavnostní otevření nové školní budovy proběhlo 29. srpna 1926.

⁷⁰ NEZBEDA, Josef, s. 244.

⁷¹ Naše škola. In *Dymo* (Nepravidelný oběžník dymokurského FK), 1948, č. 2, s. 1.

⁷² Naše škola. In *Dymo* (Nepravidelný oběžník dymokurského FK), 1948, č. 2, s. 1.

Mottem pro tento slavnostní akt se stala slova: „Nová škola – nový život“. Podle svého „zachránce“ nesla škola Masarykovo jméno.⁷³

V této záležitosti byl tedy velkostatek a jeho zástupci poraženi, obec i díky samotnému prezidentu republiky dokázala prosadit své požadavky.

O tom, že vztahy občanů Dymokur se správou velkostatku nebyly jednoduché, svědčí i další konflikty. Podle zápisu v dymokurské kronice z roku 1925 dostal zedník Grof, toho času hlídač v cukrovaru, výpověď bez udání důvodu (již podruhé), přestože byl v cukrovaru bez větších problémů zaměstnán již 40 let. S výpovědí se nechtěla smířit manželka pana Grofa, proto osobně navštívila hraběte Czernina. Ten ovšem o vyhazovu nic nevěděl, neboť za touto nepříjemnou událostí stál tajemník velkostatku Jüntschke, který celou věc vysvětloval náhlým nedostatkem práce pro hlídače. Na jiná místa byli ale stále přijímáni noví zaměstnanci.⁷⁴ Jak se tato situace nakonec vyřešila, není známo, dá se ale předpokládat, že takový případ nebyl ojedinělý.

Z již zmíněných sporů je možné vyčíst, že velkým zdrojem konfliktů a problémů velkostatku s lidem byl právě tajemník Jüntschke, který zřejmě nejednou jednal bez vědomí svého nadřízeného, hraběte Czernina. Jelikož ale jednal prakticky jeho jménem, lidé přikládali vinu za způsobené, zejména psychické, újmy samotnému Czerninovi.

Jiný spor se týkal jednoho z průmyslových podniků velkostatku – pivovaru. Pivovar chtěl v obci vybudovat vlastní transformátor. Elektrická síť byla do Dymokur přivedena roku 1913. Záležitost vybudování transformátoru pro pivovar projednávala obecní rada několik měsíců od května 1938. Na schůzi obecní rady 28. května 1938 zástupci pivovaru oznámili, že hodlají postavit elektrické vedení z mlékárny do zámecké zahrady a žádají o povolení, aby tuto linku mohli vést po obecních sloupech od mlékárny do zámecké zahrady. Zároveň pivovar po obecní radě žádal povolení k vystavění primerní odbočky pro pivovar a možnosti odebírání

⁷³ Naše škola. In *Dymo* (Nepravidelný oběžník dymokurského FK), 1948, č. 2, s. 1.

⁷⁴ NEZBEDA, Josef, s. 244.

elektrického proudu pro pivovar, mlékárnu, dvůr, zahrady, vodárnu a zámek přímo z elektrárny, nikoli přes obec. O tom měla rozhodnout komise stanovená Zemským úřadem na 2. června 1938. Na schůzi obecního zastupitelstva 9. června dorazil i zástupce velkostatku, centrální ředitel Rudolf Mizera, místo nemocného sládka pivovaru Ladislava Kučery. Rudolf Mizera na schůzi oznámil, že velkostatek zřízením primerní odbočky pro pivovar nechce nijak poškodit obec Dymokury.⁷⁵

Rovněž nabídl odškodnění: velkostatek by obci nahradil investici do zámecké zahrady asi 1 300 Kč, obec by také dostala ročně 1000 Kč jako odškodnění pro elektrický obecní podnik za to, že by elektrický proud pro dvůr a částečně pro mlékárnu a zámeckou zahradu nebyl odebírán přes obecní transformátor, ale dodáván a účtován přímo Elektrárenským svazem přes pivovarský transformátor. Na jedné z dalších schůzí obecní rady jeden ze zastupitelů zmínil, že průmyslové podniky dymokurského velkostatku odeberou ročně 90 000 Kwh, které nejdou přes obecní transformátor. Celá záležitost se nakonec táhla až do roku 1939. Spor komplikoval i fakt, že starosta Dymokur Josef Dejdar byl zaměstnancem velkostatku, a proto se ostatním zastupitelům nezdál být v této věci dostatečně nestranný. Konečně 14. února 1939 se elektrizační obecní komise shodla na podmínkách, za nichž umožní pivovaru primerní odbočku vybudovat.⁷⁶

Obec si přála změnu trasy vedení tak, aby byl proud veden ve větším rozsahu přes pozemky velkostatku. Pivovar ročně zaplatí obci odškodné za menší příjem obce, tato částka činila paušálně 3 500 K na obecní režii a udržování elektrické sítě po dobu trvání smlouvy mezi obcí a elektrárnou v Kolíně. Byty velkostatku by i nadále odebíraly elektrický proud od obce jako doposud. Obec dále požadovala, aby panství zřídilo pro Dymokury veřejné koupaliště, pro které by obci věnovalo pozemek, na samotné vybudování koupaliště peněžní sumu 15 000 K a stavební materiál. Pozemek a cesta vedoucí ke koupališti ale měly zůstat majetkem velkostatku a majitel koupaliště (tedy obec) by velkostatku odváděl symbolický nájem 1 K. Velkostatek by nesměl bez svolení obce zrušit užívání těchto pozemků. Majitel velkostatku také nabídl vodu k naplnění koupaliště ze své vodárny, pokud ji

⁷⁵ NEZBEDA, Josef, s. 58.

⁷⁶ NEZBEDA, Josef, s. 58.

nebude v létě potřebovat k provozu svých podniků. Zástupci bývalého dymokurského panství se také zavázali, že budou podporovat snahy obce Dymokury o povýšení na městys a s tím související zavedení kanalizace, úpravu chodníků atd. Tyto závazky stvrdil majitel velkostatku Rudolf Czernin ve smlouvě z 27. února 1939. Pod dokumentem byli jako svědkové podepsáni Josef Dejdar a Rudolf Mizera.⁷⁷

Vztahy mezi velkostatkářem a jeho zaměstnanci, případně i obyvateli Dymokur byly leckdy napjaté. Ale pamětníci těchto sporů již nežijí, proto není možné určit, jak objektivní jsou tvrzení dymokurské kroniky a zápisů z obecních rad, které tyto spory dokládají. Jak už jsem zmínila výše, domnívám se, že za řadu sporů mohl více než samotný Czernin správce velkostatku, který se o provoz velkostatku staral. Někde mohlo být rovněž na vině nedorozumění a dezinterpretace informací. Nic ale přímo nedokazuje, že by velkostatkář Děpold Czernin a po něm jeho syn Rudolf zacházeli se svými zaměstnanci nelidsky.

Dle mých poznatků a zjištěných dokumentů se obec a velkostatek spíše snažily spolupracovat, bylo-li to možné. To dokazuje již zmíněná smlouva o odběru elektrického proudu do zámku a hospodářských budov a také dohoda o zřízení veřejného koupaliště. Jiná smlouva z 18. června 1918 se týká zřízení vodovodu do obce. V té se hrabě Děpold Czernin zavazuje, že zřídí dobrovolně vlastními prostředky a nákladem vodovod do školy v Dymokurech a současně bude do školní budovy dodávat vodu. Součástí této smlouvy ale byla informace, že vodovod zůstane hraběcím majetkem a Czernin má rovněž právo obci užívání vodovodu odepřít.⁷⁸

Velkostatek také pravidelně přispíval na podporu chudých občanů. Dokládá to zápis ze schůze obecní rady z 19. března 1909, kde se uvádí, že hrabě Czernin

⁷⁷ Státní okresní archiv Nymburk, fond MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1939, bez inventárního čísla.

⁷⁸ Státní okresní archiv Nymburk, fond AO Dymokury, zápisy z obecní rady 1918, bez inventárního čísla.

poskytuje chudinskou podporu ve výši 20 K měsíčně.⁷⁹ O několik let později, na počátku první světové války, byl Děpold Czernin obecní radou požádán o poskytnutí budovy pro nemocné a zajatce z války, kteří přicházejí do obce. Hrabě souhlasil a obci dal k dispozici budovu, umístěním izolovanou od centra obce.⁸⁰

Na druhou stranu Czernin a zástupci velkostatku nebyli v obci nějak privilegováni ani zvýhodněni. Když bývalý hrabě Czernin prováděl stavbu dvou komor v Teletníku bez ohlášení a povolení obecního úřadu a stavební komise, musel zaplatit pokutu 500 Kč a do 30. prosince 1920 stavbu odstranit. Celá záležitost byla projednávána na schůzi obecního zastupitelstva 23. prosince 1920.⁸¹ S Teletníkem souvisí také dohoda mezi obcí a velkostatkem z 1. června 1939. Tehdy velkostatek na obci žádal odstoupení části obecního pozemku u Teletníku. Obec se rozhodla vyhovět, ovšem za podmínky, že velkostatek zvětší místo na veřejné koupaliště o takovou plochu, jakou poskytne obec velkostatku u Teletníku.⁸²

Myslím, že vztahy velkostatku, respektive Děpolda Czernina, k lidem z Dymokur se nijak nelišily od dnešních vztahů založených z části na nadřízenosti a podřízenosti. Obě strany si uvědomovaly rozdíl ve svém sociálním postavení, z toho mohly plynout některé konflikty a neshody, které mezi nimi vznikaly. Chování a jednání obou stran nelze hodnotit, ale svou roli jistě hrálo i vnímání autority výše postavených lidí. Doba příliš nepřála bývalým šlechticům, všeobecný názor na vrchnost byl spíše negativní. Přestože lidé již nebyli poddanými hraběte, obec vedl starosta, občané cítili jistou nadřazenost Czerninů, nejen pro jejich původ, ale i majetek, který rozhodně nebyl malý a nevyrovnal se majetku „obyčejného“ sedláka z Dymokur.

⁷⁹ Státní okresní archiv Nymburk, fond AO Dymokury, zápisy z obecní rady 1909, bez inventárního čísla.

⁸⁰ Státní okresní archiv Nymburk, fond AO Dymokury, zápisy z obecní rady 1914, bez inventárního čísla.

⁸¹ Státní okresní archiv Nymburk, fond AO Dymokury, zápisy z obecní rady 1920, bez inventárního čísla.

⁸² Státní okresní archiv Nymburk, fond MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1939, bez inventárního čísla.

8. Pozemková reforma ve 20. letech

8.1 Tvorba a obsah reformy

Naše nově vzniklá republika nebyla jediná, která po světové válce učinila rozhodnutí provést pozemkovou reformu. Latifundie rušily i další země (22 států ve světě, 14 v Evropě). Tato pozemková reforma znamenala obrovský zásah do vlastnictví majitelů většího množství půdy. To se samozřejmě týkalo i rodiny Czerninů v Dymokurech. Nejdříve ale uvedu, jak a proč vlastně k uskutečnění reformy došlo.

Pozemková reforma ve 20. letech měla být pravděpodobně vnímána jako odvetný akt za pobělohorskou konfiskaci v podobě navrácení půdy, která byla českému národu „uloupena“. Již ve Washingtonské deklaraci z 18. září 1918, prohlašující českou samostatnost, budoucí československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk zmiňuje, že „*velkostatky budou věnovány domácí kolonizaci*“.⁸³

Dalším důvodem pro realizaci reformy bylo také vyrovnaní sociální nespravedlnosti a zajištění půdy malým rolníkům. Obecně se také zastával názor, že hospodaření na středních a menších hospodářstvích je výhodnější pro moderní způsob zemědělství. Podle slov prezidenta T. G. Masaryka měla být reforma „*dovršením a vlastním uskutečněním převratu*“.

Dne 9. listopadu 1918 vydal Národní výbor zákon, kterým se zakazovalo zcizování, zastavení nebo zatížení deskových statků⁸⁴ bez svolení státu. Tento zákon nevzbudil u veřejnosti větší pozornost. Vyvlastnění dolů a velkostatků se stalo součástí programu nové vlády dne 9. ledna 1919. Svůj vliv na tomto rozhodnutí měli sociální demokraté. Ti žádali zestátnění všech velkostatků na svém sjezdu v prosinci 1918. Naopak agrárníci se tohoto kroku obávali. Zdrženliví byli ministr zemědělství Karel Prášek i poslanec František Udržal, jenž již na počátku

⁸³ PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. 1. vyd. Praha: Vesmír, 1923, s. 27, dále citováno: PEKAŘ, Josef.

O pozemkové reformě také KLÍMEK, Antonín. Pozemková reforma. In *Velké dějiny zemí Koruny české*. svazek XIII. Praha, Litomyšl: Paseka, 2000, s. 285 – 290.

⁸⁴ Deskový statek – jiný termín pro panství nebo velkostatek.

prosince 1918 hovořil jen o zajištění velkostatků, které se k tomu hodí. Tyto velkostatky měly být rozděleny na samostatná hospodářství. Socialisté ovšem s dělením velkostatků na selské nebo domkářské usedlosti nepočítali. Chtěli zachovat celé velkostatky a propůjčovat je pachtovním družstvům, nebo je rozdělit do nájmu jednotlivcům jako dědičný pacht⁸⁵, popřípadě řídit velkostatky prostřednictvím okresní správní rady. Socialisté se stavěli proti malovýrobě, naopak agrární strana poukazovala na výhody malovýroby. Jednalo se i o předvolební boj, protože se blížily první obecní volby za existence Československé republiky.⁸⁶

Velkostatky, které existovaly v Československu ve 20. století, vznikly převážně v 16. století ze zabraných církevních statků, ale především skoupením statků drobné šlechty, tzn. vladyků a rytířů. Ti původně vlastnili mnohem více zemědělské půdy než vyšší šlechta.⁸⁷

Vraťme se ale k provedení pozemkové reformy. V polovině února roku 1919 otiskl list České slovo, patřící národně socialistické straně, požadavek, který žádal vyvlastnění statků, které mají více než 50 – 100 ha (podle jakosti půdy) bez náhrady. To vzbudilo velkou nevoli v agrárních listech. Návrh by se totiž dotkl nejen šlechty, ale i velkých sedláků. Zaznívala slova o bolševismu a o krádeži soukromého majetku. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (dále jen agrární strana) zareagovala zřízením kolonizační kanceláře, která rozeslala do všech obcí dotazníky zjišťující zájem občanů o půdu do vlastnictví. Zájemců bylo mnoho.⁸⁸

Agrární strana se proto 19. února 1919 rozhodla začít připravovat návrh. Ten měl přimět velkostatky, aby část ploch svých pozemků ihned odevzdaly žadatelům do dočasného nájmu a dlouholeté pachty parcelní půdy mohly být vykoupeny do vlastnictví nájemci. Agrárníci rovněž žádali obstavení velkostatků a odvádění daně z majetku velkostatkářů ve formě pozemků. Agrární strana pokračovala ve svém boji uveřejněním agrárních zásad pro vyvlastnění velkostatků v listu Venkov z

⁸⁵ Pacht je starší označení pro právní vztah ekvivalentní nájmu.

⁸⁶ PEKAŘ, Josef, s. 27.

⁸⁷ PEKAŘ, Josef, s. 42.

⁸⁸ PEKAŘ, Josef, s. 27.

16. března 1919. Podle těchto zásad by se měla vyvlastnit veškerá orná půda velkostatků nad určitou výměru, kterou stanoví anketa odborných znalců (na základě článku ve Venkovu 9. března bylo myšleno pravděpodobně 1000 ha zemědělské půdy). Na vyvlastněné půdě rovněž nesměl hospodařit stát a tím ji zabírat drobným zemědělci. Tento návrh agrární strany zapadl vlivem agitačních článků sociálních demokratů, které od poloviny února vycházely v Právu Lidu. Ty žádaly zestátnění velkostatků ihned, ještě před jarní setbou.⁸⁹

Dne 21. března 1919 byl ustanoven 32 členný výbor Národního shromáždění, který měl do osmi dnů vypracovat návrh zákona o pozemkové reformě. Tak krátká doba ale nestačila k vyhotovení návrhu, proto Národní shromáždění přijímá až 16. dubna Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového.⁹⁰ Zákon se týkal velkostatkářů, kteří vlastnili více než 150 ha zemědělské půdy, nebo více než 250 ha půdy vůbec. Ze záboru byly vyloučeny velkostatky obecní, zemské a státní. Celkově se jednalo o vyvlastnění asi 4 – 5 miliónů hektarů, z toho přes 3 mil. představovala lesní půda. Reforma svým nastavením v podstatě umožňovala zánik velkovýroben, tj. statků od 250 do 1000 ha, a průmyslu se zemědělstvím souvisejícího.⁹¹

Ačkoli agrární strana původně s pozemkovou reformou nesouhlasila, před prvními volbami do Národního shromáždění (4. dubna 1920) se již s reformou takřka ztotožňuje a prohlašuje ji za své dílo. Na uzákonění reformy se strana opravdu velkou měrou podílela. Člen agrární strany stál v říjnu 1919 v čele nově vzniklého Pozemkového úřadu. Ten měl také za úkol uspišit celou reformu, neboť zákony měly být hotovy ještě před dubnovými volbami. Tak byly nakonec přijaty základní zákony o pozemkové reformě. Pro účely pozemkové reformy byl již 11. června zřízen Státní pozemkový úřad.⁹²

Z 30. ledna 1920 pochází zákon přidělový, v němž bylo obsaženo ustanovení, že velkostatek musí dát neprodleně přiměřenou část půdy drobným žadatelům do

⁸⁹PEKAŘ, Josef, s. 28.

⁹⁰PEKAŘ, Josef, s. 29.

⁹¹PEKAŘ, Josef, s. 30.

⁹²PEKAŘ, Josef, s. 32.

dočasného nájmu. Zabraná půda měla být k dispozici drobnému lidu nebo jejímu sdružení, legionářům, invalidům atd. ke zřízení samostatných zemědělských podniků nebo rodinných nedílů o rozloze 6 – 10 ha, popř. 15 ha zemědělské půdy podle její jakosti. To by vedlo k utvoření nebo zvětšení domkářských nebo chalupnických statků, nikoli selských.⁹³ Zákon přinesl i doposud neznámou myšlenku – zbytkový statek, tj. panský dvůr, který měl vzniknout směnou za nezabranou půdu, tedy za půdu sedláků nebo malých statkářů, která nepřekračuje 150 ha a kterou uchazeč postoupí k parcelaci. V případě, že zbytkový statek nevznikne směnou nebo není přidělen družstvu, má být určen k vytvoření odborných hospodářství jednotlivcům, kteří jsou způsobilí k řízení větších zemědělských podniků.⁹⁴

Dalším zákonem byl zákon o hospodaření na zabraném, ale dosud nepřevzatém pozemkovém majetku z 12. února 1920. Zákon vznikl z obavy, že by se velkostatkář, kterého čeká vyvlastnění statku, mohl přestat o své statky starat a hospodařit. Proto zákon určil dočasným hospodářem na statku Pozemkový úřad.⁹⁵ Pozemkový úřad tak převzal nad statkem úřední správu, ačkoli již od roku 1919 bylo toto právo též nazýváno vnucenou správou.⁹⁶

Z 8. dubna 1920 pochází zákon náhradový, který stanovoval, co velkostatkář za vyvlastněnou půdu získá jako náhradu. Cena velkostatků se dle tohoto zákona odvíjela od předválečných cen z let 1913 – 1915, od té doby se ale hodnota koruny mnohonásobně snížila. Cena byla určena mechanicky, ne individuálně. Cena byla dokonce snížena u pozemku přes 1000 ha o 5 – 40 %. Tentýž den byl uzákoněn zákon o dávce z majetku a přírůstku majetku.⁹⁷

Tato dávka představovala u největších velkostatků až polovinu jejich hodnoty, u všech velkostatků pak asi jednu třetinu jejich skutečné hodnoty. Stát by si touto cestou přišel na takřka miliardové bohatství. Pravděpodobně by také získal

⁹³PEKAŘ, Josef, s. 32.

⁹⁴PEKAŘ, Josef, s. 33.

⁹⁵PEKAŘ, Josef, s. 33.

⁹⁶PEKAŘ, Josef, s. 34.

⁹⁷KLIMEK, Antonín. Pozemková reforma. In *Velké dějiny zemí Koruny české*. svazek XIII. Praha, Litomyšl: Paseka, 2000, s. 288, dále citováno: KLIMEK, Antonín.

více než třetinu velkostatkářské zemědělské půdy, neboť by část velkostatkářů nebyla schopna tak vysoké dávky platit. Ve stejný den, 8. dubna 1920, byly ovšem vydány i další zákony. Ty v podstatě znamenaly, že dávkou z jmění a přírůstku se rozumí nejméně třetina hodnoty velkostatku a v rámci pozemkové reformy by přišel velkostatek o 50 – 70 % jeho skutečné ceny. Náhrada za vyvlastnění se počítala podle ceny předválečné z roku 1914, ale dávka z majetku se řídila podle odhadu k 1. březnu 1919, tedy podle ceny poválečné. Tato dávka se stávala tím vyšší, čím větší byl majetek, o nějž se jednalo. Pozemkový úřad ale platil za vyvlastněnou půdu tím méně, čím větší byl celkový velkostatkářův majetek. V případě zadluženého velkostatku to tedy pro velkostatkáře neznamenovalo žádnou náhradu, naopak by musel v některých případech i doplácet.⁹⁸

Velkostatkáři ale zůstaly objekty, které si podle zákona Státní pozemkový úřad nepřevzal. Jednalo se především o zámky, staré hrady a parky. Údržba těchto objektů je ale náročná, proto ji bez vlastnictví velkých kapitálů a statků nešlo dostatečně zajistit. Ze záboru nesmělo býti propuštěno více než 500 ha, pozdější zákon umožňoval výjimku – majitel si směl ponechat více než 500 ha, jednalo-li se o park nebo o cennou krajinnou, historickou a uměleckou památku.⁹⁹

S realizací pozemkové reformy se spěchalo, zejména socialistické strany požadovaly, aby byla hotová do roku 1926, kdy se měly konat volby do dolní sněmovny.¹⁰⁰ Celkem se pozemkovou reformou do konce března 1928 zabývalo 117 zákonů, vládních vyhlášek, nařízení a opatření.¹⁰¹

Z dostupných dat Státního pozemkového úřadu z jara roku 1922 bylo do záboru velkostatkové zemědělské půdy (bez pastvin) zaneseno v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 733 000 ha. Do podzimu 1922 bylo pouze v českých zemích odstoupeno cca 93 000 ha půdy do dlouhodobých pachtů a asi 61 000 ha velkostatkové půdy získali drobní žadatelé do krátkodobého pachtu.¹⁰² V záboru se

⁹⁸ PEKAŘ, Josef, s. 36.

⁹⁹ PEKAŘ, Josef, s. 37.

¹⁰⁰ PEKAŘ, Josef, s. 39.

¹⁰¹ KLIMEK, Antonín, s. 285.

¹⁰² PEKAŘ, Josef, s. 45.

také ocitlo asi 2 500 000 ha lesní půdy, tzn. přes 60 % všech lesů v Čechách a přes 70 % na Moravě a ve Slezsku a dalších asi 700 000 ha na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Nejprve se uvažovalo, že by tyto lesy připadly obcím či více uchazečům do společného vlastnictví. Nakonec bylo rozhodnuto o zestátnění lesů.¹⁰³

Pozemková reforma se měla původně týkat jen zemědělské a lesní půdy, nikoli podniků, které se netýkají zemědělské výroby. Později se ale rozšířila i na velkostatkové pivovary a cukrovary, a to především v důsledku vládního nařízení a novelizace pozemkových zákonů, která žádala vyvlastnění hospodářského průmyslu na základě předválečných cen.¹⁰⁴

Celkem bylo Pozemkovým úřadem zabráno 4 020 169 ha půdy, což představovalo 28,6 % rozlohy státu. Z této výměry zaujímala zemědělská půda 1 278 549 ha, půda nezemědělská (lesy, vodní plochy, pastviny) cca 2,74 ha. Nejvíce nezemědělské půdy tvořily lesy (2,45 mil. ha). Velkostatky v českých zemích před reformou vlastnily 73 % všech latifundií nad 1000 ha, z toho 71 % patřilo bývalé šlechtě.¹⁰⁵

Tato pozemková reforma znamenala rozšíření půdy pro drobné zemědělce a zvětšení počtu středních velkostatků. Reforma měla ještě pokračovat, ale její dokončení bylo v roce 1935 odloženo o 20 let.¹⁰⁶

8.2 Pozemková reforma v Dymokurech

Po roce 1919 se Státní pozemkový úřad začal zajímat i o majetek Děpolda Czernina a jeho velkostatek. Státní pozemkový úřad určil jako původní počáteční výměru velkostatku 7465 ha 26 a 93 m². Do konce roku 1924 zabral úřad z velkostatku celkem 2601 ha 9 a 87 m².¹⁰⁷ Podle zákona byl ze záboru vyřazen

¹⁰³ PEKAŘ, Josef, s. 47.

¹⁰⁴ PEKAŘ, Josef, s. 50.

¹⁰⁵ KLIMEK, Antonín, s. 288.

¹⁰⁶ KLIMEK, Antonín, s. 288.

¹⁰⁷ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 145, inv. č. 517, s. 1279.

cukrovar, pivovar v Dymokurech i hostinec v Městci Králové, protože tyto objekty postrádaly právní samostatnost. Objekty mohly být ze záboru vyloučeny, jestliže splňovaly zároveň tyto podmínky: byly právně a hospodářsky samostatné a nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech.¹⁰⁸ To se ale později novelizací změnilo (viz výše). Jednotlivé zabrané plochy kupovaly nejen fyzické osoby, ale také celé obce. Tak například obec Chotěšice koupila až v roce 1936 pozemky o ploše 36,4826 ha za 98 503 Kč, 1 ha za 2700 Kč. Dalšími kupujícími vesnicemi se staly Opočnice, Běrunice, Kozojedy, Slavhostice, Dlouhopolsko nebo okres Nový Bydžov.¹⁰⁹

Majitel velkostatku několikrát žádal o vyloučení některých nemovitostí ze záboru, většinou mu ale nebylo vyhověno, např. v červnu roku 1925. Naopak ale k 31. březnu 1927 bylo ze záboru propuštěno 269 ha 15 a 55 m² zemědělské půdy a 100 ha 89 a 24 m² jiné půdy. Zabraná plocha byla využita buď jako stavební parcela (akce S), nebo jako rozptýlená půda (akce R), část byla odprodána československým drahám. V akci R bylo v březnu 1924 odprodáno 100 ha 17 a 34 m². Plocha všech zabraných lesů představovala k 1. lednu 1926 2738 ha 22 a 58 m², z toho lesy přináležící k Dymokurům tvořily 72 ha 7 a 19 m². Zbylá výměra velkostatku činila v roce 1935 2000 ha.¹¹⁰ Přitom v roce 1933 zabírala celková plocha velkostatku 2123 ha se dvory Dymokury, Deblice a Slavíkov.¹¹¹ Pozemková reforma v Dymokurech trvala až do roku 1938, kdy se majiteli Rudolfu Czerninovi (spravoval majetek po zemřelém Děpoldu Czerninovi) podařilo vyloučit ze záboru ještě 66 ha 81 a 89 m² zemědělské půdy a 5 ha 5 a 86 m² jiné půdy.¹¹²

¹⁰⁸ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 145, inv. č. 517, s. 1283 .

¹⁰⁹ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 147, inv. č. 517, s. 885.

¹¹⁰ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 147, inv. č. 147, s. 920.

¹¹¹ KOBLASA, Pavel, s. 28.

¹¹² Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 147, inv. č. 147, s. 985.

8. 2. 1 Parcelace v Dymokurech

S každou pozemkovou reformou samozřejmě souvisí parcelace zabraných pozemků. Parcelační řízení bylo na dymokurském velkostatku zahájeno v roce 1924, ukončeno bylo v roce 1925. Rozdělováno bylo celkem 320 hektarů z území Deblíc a Dymokur. Tato pozemková reforma byla tvořena hlavně s účelem přilepšit malozemědělcům. Přednost v rozdělování parcel měli na Dymokursku zaměstnanci velkostatku, legionáři a invalidé. Vlastník více než 40 korců (cca 11, 5 ha) půdy neměl na přiděl půdy z pozemkové reformy nárok. 1 hektar půdy se prodával za 8 000 Kč. S pozemkovou reformou samozřejmě nesouhlasili majitelé velkostatku. Skeptičtí byli ale i někteří potenciální noví vlastníci půdy, kteří se obávali, že by jim mohla být brzy odebrána půda v podobné reformě jako nyní. Proto někteří půdu raději nekoupili.¹¹³

Jak se uvádí v dymokurské kronice, šlechtičtí majitelé velkostatku označovali zabrání a vyvlastnění své půdy za krádež. Kronikář ale upozorňuje, že tatáž půda byla majitelům opravdu bez náhrady zcizena po třicetileté válce, nyní se však pozemky řádně prodávají.¹¹⁴ V době českého povstání v roce 1618 vlastnil Dymokury, Žlunice a Chotělice rod Smiřických. Smiřičtí byli ale zapleteni do českého odboje, proto jim byl majetek po bitvě na Bílé hoře zkonfiskován. Císař Ferdinand II. držel tyto statky až do roku 1622, kdy je prodal Janu Eusebiovi Khanovi z Belazzy za 139 466 rýnských zlatých. Někteří zaměstnanci velkostatku ale byli propuštěni a bylo jim vyplaceno odstupné nebo přiděleny pozemky ve výši odstupného nebo domy patřící velkostatku. O reformou přidělených 320 hektarů se rozdělili občané Dymokur, Černé Hory a Svídnice.¹¹⁵

¹¹³ NEZBEDA, Josef, s. 246.

¹¹⁴ NEZBEDA, Josef, s. 246.

¹¹⁵ NEZBEDA, Josef, s. 247.

9. Změny v rodině velkostatkáře Czernina

Období tzv. první republiky bylo pro Czerniny nelehké nejenom kvůli pozemkové reformě, která je připravila o podstatnou část majetku, ale i díky rodinným záležitostem – mohlo se přitom jednat o úmrtí nebo naopak o sňatek.

Velkostatkářem v Dymokurech i v Hlušicích byl Děpold Josef Czernin, narozen 3. června 1871, syn Děpolda hraběte Czernina a Anny hraběnky Westphalen zu Fürstenberk. Statky Dymokury a Hlušice převzal po smrti svého otce 6. listopadu 1893. Po 38 letech Děpold Josef Czernin na Štědrý den, 24. prosince 1931, ve věku 60 let zemřel. V dymokurské kronice je citováno úmrtní oznámení:

„Rudolf Děpold Czernin – Chudenic podává tímto jménem svým, jakož i jménem svojí matky Marie Czerninové, rozené hraběnky Kinské z Vchynic a Tetova, jménem svých sourozenců Anny Strachwitzové, rozené hraběnky Czerninové - Chudenic, Marie, Humprechta, Gabriely a Jana Děpolda, svého švagra Houga Strachwitze, jakož i jménem veškerého příbuzenstva hluboce zarmucující zprávu o úmrtí vroucně milovaného otce, pokud se týče chotě a tchána Děpolda Czernina – Chudenic, majitele panství a cukrovaru v Dymokurech, který dne 24. prosince 1931 o 10. hodině dopolední ve stáří 61 roků po delším utrpení, zaopatřen svátostmi umírajících, tiše zesnul.

Tělesná schránka drahého zesnulého bude dne 28. prosince 1931 v kostele sv. Štěpána v Praze o 11. hodině dopoledne vykropena, do Dymokur převezena a tamtéž dne 29. prosince o 11. hodině dopolední k věčnému spánku uložena.

Zádušní služby Boží konají se ve středu dne 30. prosince 1931 o 9. hodině dopolední v Praze u sv. Apolináře a o 8. hodině dopolední ve všech patronátních kostelech panství Dymokurského.

V Dymokurech dne 24. prosince 1931 ¹¹⁶

¹¹⁶NEZBEDA, Josef, s. 308.

Majitel velkostatku, trpící roztroušenou sklerózou, zemřel v pražském sanatoriu. Byl pohřben v rodinné hrobce „Na krchůvku“ v Dymokurech v sousedství hřbitova. Pohřbu se zúčastnilo mnoho obyvatel Dymokur a okolí, kterým byl v tento den umožněn přístup do zámeckého areálu.¹¹⁷

Dědici pozůstalosti po Děpoldu Czerninovi se stali vdova Marie Czerninová, zároveň poručnice nezletilé Gabriely a Jana Děpolda, dále Rudolf a Humprecht Czernin, slečna Marie Czerninová a Anna Strachwitzová, manželka velkostatkáře ve Zdounkách. Předmětem pozůstalosti po Děpoldu Czerninovi se stalo 2 166 ha 32 a 56 m² z panství Dymokury a 993 ha 93 a 50 m² z Hlušic. Tento majetek byl rozdělen převážně mezi dva nejstarší Děpoldovy syny - Rudolfovi připadlo panství Dymokury a Humprechtovi Hlušice.¹¹⁸

Nedávnou tragickou událost v rodině Czerninů vystřídala o několik let později, 17. září 1935, radostná zpráva o svatbě nového velkostatkáře, Rudolfa Czernina, narozeného 25. srpna 1904 v Dymokurech. V dymokurské kronice je uvedeno české znění svatebního oznámení:

*„Bedřiška hraběnka Wenckheimová, rozená hraběnka Wenckheimová, palácová dáma, dovoluje si uctivě oznámiti, že její dcera a dcera jejího zesnulého chotě Dionysia hraběte Wenckheima, skutečného tejného rady, dědičného člena uherské horní sněmovny, majitele velkokříže řádu sv. Řehoře, Bedřiška, uzavře sňatek s Rudolfem Czerninem, čestným rytířem suverénního řádu maltézských rytířů, synem zesnulého Děpolda Czernina, c. a k. komořího, doživotního člena bývalé panské sněmovny rakouské říšské rady, c. a k. nadporučíka m. sl. a jeho choti Marie Czerninové z Chudenic, rozené hraběnky Kinské z Vchynic a Tetova, dámy hvězdicového křížového řádu.“*¹¹⁹

¹¹⁷NEZBEDA, Josef, s. 308.

¹¹⁸Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 150, inv. č. 520, s. 29.

¹¹⁹NEZBEDA, Josef, s. 346.

Soužití Rudolfa a Bedřišky (Frideriky) bylo šťastné a naplněné třemi dětmi. Dvě z nich se narodily ještě před vypuknutím další světové války. 7. července 1936 přišel na svět Děpold (Theobald) hrabě Czernin, o tři roky později pak jeho sestra Rosina hraběnka Czerninová. Jako poslední se do rodiny narodil Diviš hrabě Czernin v květnu 1942. Dědicem dymokurského statku byl tedy předurčen nejstarší Děpold, který v Dymokurech dnes opět hospodaří.¹²⁰ Rodinný život ale zanedlouho vystřídal další problémy, tentokrát celosvětového rozsahu.

¹²⁰ URL: < <http://www.historickaslechta.cz/czernin-strucny-rodokmen-rodu-id2009090062-4> >
[citováno 2. 4. 2011].

10. Snahy obce o povýšení

Než se pustím do popisu období nepříznivého pro dymokurské občany i zde žijící bývalá hrabata, rodinu Rudolfa Czernina, ráda bych zmínila dlouhodobou touhu Dymokur „povýšit“. Několikrát ve své historii se Dymokury snažily získat statut města nebo městyse. V novodobých dějinách se to nepodařilo, přesto stojí tyto více či méně úspěšné snahy za zmínku.

Dymokury byly městečkem ve 13. století. Dokládá to zápis, podle kterého je prodal král Václav roku 1293 sedleckému klášteru. Někdy před rokem 1290 byla tedy obec nově lokována jako městečko. O několik století později, po spojení Dymokur s nedalekým Městcem Králové, se staly Dymokury sídlem vrchnostenských úřadů a později od roku 1786 do 1849 dokonce sídlem patrimoniálního soudu. To znamená, že celá staletí, de facto od 13. až do 19. století, zastávaly Dymokury funkci centra okolního kraje. V té době ale obec status města již neměla (není jasné, kdy znovu poklesla na ves) a vrchnost neměla velkou snahu získat tento status pro obec zpět, přestože se Dymokury rozrůstaly. Městem byl nedaleký Městec Králové i Křinec, což mohlo být jednou z příčin, proč Dymokurům statut města přidělen nebyl.¹²¹

Až po zrušení patrimoniálních soudů a omezení vrchnostenských úřadů touha stát se městem znovu ožila. Zápis z obecní knihy, který zapsal v roce 1878 tehdejší starosta František Říha, praví, že právě tohoto roku zástupci obce podali okresnímu zastupitelstvu žádost o povýšení na město. Zpět přišla odpověď, že proti tomuto návrhu nejsou ze strany úřadů žádné námitky a věc byla předána dále. O rok později přijel do Dymokur komisař z Poděbrad, aby vyšetřil, zda poloha obce tuto změnu dovoluje. Závěry této komise nejsou známy, ale Dymokurům byly přirčeny trhy. Údajně bylo obci doporučeno vystavění chodníků a kanalizace. Té se však obec dočkala až téměř o sto let později.¹²²

¹²¹ KUČA, Karel, s. 806.

¹²² Snahy Dymokur o povýšení na město. In *Dymokursko ve zprávách* (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 1, s. 3.

Také ve 20. století zůstaly snahy obce o vyšší status neúspěšné. Roku 1926 se obec Dymokury, patřící pod politický okres Poděbrady, rozhodla poslat na ministerstvo vnitra žádost o povýšení na městys. Součástí žádosti byl popis tehdejšího stavu obce, která čítala toho roku 210 popisných čísel s celkem 1335 obyvateli. V Dymokurech se nacházel rozvinutý průmysl, stál zde cukrovar, parní mlékárna, parostrojní pivovar, cihelna a tři výroby sýrů. Provozovalo se tady i několik živností – obuvníci, truhláři, koláři, krejčí, bednáři, kováři, holiči, pokrývači, klempíři, řezníci, hostinští, pekaři, zahradníci a ordinoval tu i obvodní lékař. Nejen pro místní byla k dispozici pětiletá škola, od roku 1925 také měšťanská škola, poštovní a telegrafní úřad a četnická stanice. Obec tehdy osvětlovalo 20 pouličních světel až k nedalekému vlakovému nádraží. Počítalo se, že pozemky ležící od obce k nádraží, které byly vyvlastněny v první pozemkové reformě, se brzy zastaví a obytná část Dymokur se tak rozšíří k nádraží. V žádosti se uvádí také ideální umístění obce: v blízkosti se nacházejí lesy a rybníky, na dohled vede silnice spojující Jičín s Poděbrady. Rovněž v samotných Dymokurech jsou upravené silnice. Dymokury se považují za spádovou oblast pro sousední obce Nouzov, Činěves, Svídnici, Černou Horu a Netřebice. Ze zmíněných důvodů se Dymokury považovaly být oprávněny k žádosti o povýšení na městys. Pod celým dokumentem byl podepsán tehdejší starosta Dymokur Jan Červinka. Zanedlouho po doručení dopisu si úředníci z ministerstva vnitra vyžádali fotografickou dokumentaci obce, ale tím vlastně celá záležitost skončila a Dymokury se statusu „městys“ nedočkaly.¹²³

Neúspěšné bylo také snažení o status města, které bylo zamítnuto v roce 1930. O několik let později, v červnu 1939, ale Národní souručenství v Dymokurech žádalo Národní souručenství v Praze, aby se Dymokury staly letoviskem. Tak se mohlo nazývat místo, které klimatickými poměry, nezníčenou okolní přírodou, příznivými a hygienickými podmínkami pro bydlení a rekreaci zajišťovalo návštěvníkům klidný, bezpečný a ozdravný pobyt. O soupis letovisek se staralo Ministerstvo sociální a zdravotní správy. Dymokury se jevily jako poměrně vhodná obec pro letovisko, neboť v blízkosti se nacházelo několik rybníků, lesy, hřiště,

¹²³NEZBEDA, Josef, s. 250

minerální pramen, několik hostinců a mělo zde vzniknout i koupaliště. Z Prahy ale opět nedošlo žádné úřední rozhodnutí, Dymokury proto zůstaly běžnou obcí.¹²⁴

¹²⁴NEZBEDA, Josef, s. 78

11. Předválečná prohlášení české šlechty

Život v Dymokurech i na velkostatku ubíhal svým tempem. Lidé netušili, že ve světě se schyluje k velkému konfliktu, který více či méně zasáhne do života každého občana republiky i Dymokur, ať už přímo či nepřímo.

V druhé polovině 30. let 20. století Evropa směřovala k další světové válce. Ambice německé říše a jejího vůdce Adolfa Hitlera byly čím dál větší. Po tzv. anšlusu Rakouska v březnu 1938 a po květnových volbách, kdy více než 90 % německých voličů volilo Sudetendeutsche Partei, bylo nebezpečí hrozící českému státu čím dál zřetelnější.¹²⁵ Ohrožení českého národa cítila i česká šlechta (včetně Rudolfa Czernina, velkostatkáře z Dymokur) a rozhodla se jednat, přestože Československá republika nebyla šlechticům nakloněna, prosazovala myšlenky demokracie, liberalismu a rovnosti. Jak už bylo uvedeno, zákonem z roku 1918 Národní shromáždění zakazovalo užívání šlechtických titulů a řádů a pozemkovou reformou z let 1919 – 1920 výrazně omezilo šlechtický majetek. Svůj názor a tím i postoj české šlechty na společenskou a politickou situaci v roce 1938 vyjádřil ve své promoční řeči František Schwarzenberg z orlické větve. Tuto svou řeč pronesl 20. května 1938 v Collegiu Maximu Právnické fakulty Karlovy univerzity.

„... Dnes nejde již pouze o hájení práv jednotlivců a vyšších právních celků. Dnes jde o vzkříšení a udržení právního citu. Vždyť vidíme, že celé národy mlčí k zřejmému bezpráví. Vždyť vidíme, že svědomí světa mlčí tam, kde jde o základy všeho práva.

I nejdokonalější právní soustava pozbývá smyslu tam, kde není citu pro právo a vědomí nutnosti existence a zachování právního řádu... Vždyť vidíme, že čím dále tím častěji je porušována stěžejní zásada všeho práva, zásada ‚pacta sunt servanda‘, zásada zachování smluv a věrnosti k danému slovu. Kdyby tyto poměry zavládly mezi jednotlivci, pak věru nevím, kam by se řítla naše kultura, pak nevím, byl-li by ještě život snesitelným a důstojným svobodných lidí.“¹²⁶

¹²⁵ PÁNEK, Jaroslav, s. 335.

¹²⁶ ŠKUTINA, Vladimír. *Český šlechtic František Schwarzenberg*. 2. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990, s. 201 (Úryvek z promoční řeči Františka Schwarzenberga ze dne 20.května 1938), dále citováno: ŠKUTINA, Vladimír.

Tento projev se stal předzvěstí dalšího kroku české šlechty, která soucítila s českým národem. Na návrh majitele chlumeckého panství, Zdenka Radslava Kinského, jenž byl v té době v kontaktu s prezidentem Edvardem Benešem, připravil Karel VI. Schwarzenberg prohlášení věrnosti české šlechty společné zemi v jejích starých, neporušitelných hranicích. 17. září 1938 do Prahy na Pražský hrad přijela dvanáctičlenná delegace zástupců české šlechty, aby zde tento text přednesla. Prohlášení adresované prezidentu Benešovi přečetl majitel kosteleckého panství František Josef Kinský:

*„Pane presidente,
za těchto dnů všechny stavy a třídy našeho národa svorně projevují svou vůli,
zabránit porušení starých hranic našeho státu. Proto i řada členů starých rodů naší
vlasti nás pověřila, abychom se k Vám dostavili s podobným projevem. Věrnost k
Českému státu, který naši předkové pomáhali budovat a po tisíc let udržet, je pro
nás povinností tak samozřejmou, že jsme se rozmýšleli ji výslovně zdůraznit.
Považujeme za svou povinnost uchovat dědictví svých otců. Země Koruny české byly
pohromadě po tolik věků a přetrvaly spolu tolik bouří, že doufáme v přejití těchto
časů nepokoje a násilí.
Naše přání, aby staré hranice České koruny zůstaly neporušeny, vychází zajisté také
ze starosti o budoucnost našich potomků i z pocitu odpovědnosti za svobodu a
blaho českých Němců. Naši předkové vždy usilovali o přátelský poměr obou národů
v zemi usazených, a tak i my toužíme po tom, aby i naši krajané německého jazyka
mohli sdílet s námi lásku k nedělitelné vlasti. Důvěřujeme, že se tak může stát.
Zejména doufáme, že zásady křesťanské udrží v této zemi pořádek a vzdělanost.
Vyslovujeme víru v lepší budoucnost, ujišťujeme, že jsme si vědomi svých zděděných
povinností k vlasti a ke státu, který byl domovem našich předků a jehož stará práva
jsme vždy chtěli a i dnes chceme hájiti.“¹²⁷*

Pod prohlášením byli podepsáni tito zástupci české šlechty - Karel VI. Schwarzenberg, Jan Adolf Lobkowicz, Zdenek Radslav Kinský, František Kinský, Zdeněk Kolowrat, Rudolf Theobald Czernin, Leopold Sternberg, Weikhard

¹²⁷ ŠKUTINA, Vladimír, s. 253.

Collaredo-Mannsfeld, Karel Parish František Jindřich Dobrzenský, Hugo Strachwitz, Karel Belcredi.¹²⁸

Jen několik dní po tomto prohlášení následovala událost, která určila evropskou, potažmo světovou, budoucnost. Touto událostí bylo podepsání Mnichovské dohody v noci z 29. na 30. září 1938. Podpisy politických představitelů Německé říše, Itálie, Velké Británie a Francie ve snaze zabránit válečnému konfliktu dokládaly souhlas s odstoupením území českého pohraničí ve prospěch Německé říše. Vzápětí československý prezident Edvard Beneš abdikoval. V listopadu pak byl novým prezidentem zvolen Emil Hácha.¹²⁹ 24. ledna 1939 se čeští šlechtici František Kinský, Karel VI. Schwarzenberg, Jan Adolf Lobkowicz, Zdenek Radslav Kinský, Rudolf Theobald Czernin, Leopold Sternberg, Karel Parish František Jindřich Dobrzenský, Hugo Strachwitz, Karel Belcredi, Jiří Sternberg, Jan Pálffy znovu sešli na Pražském hradě na audienci u prezidenta. Tady prostřednictvím Františka Kinského vyslovili „*vůli plniti všechny své povinnosti*“. Tímto slíbili věrnost prezidentu Háchovi, neboť si uvědomovali nelehké okolnosti jeho nástupu do funkce a věřili, že stejně jako oni i prezident stojí za českým národem:

*"...víme dobře, za jakých okolností jste svolil ujmouti se řízení našeho státu, a cítíme, že jestli něco Vás může posilovati při této práci, tedy mimo víru v Božskou Prozřetelnost, je to důvěra všeho národa...Nemůžeme se zříci naděje, že naši vlasti jsou souzeny lepší dny, ale necht' stane se cokoli, přidržíme se věrnosti, kterou jsme zavázáni vlasti svých předků."*¹³⁰

Po vypuknutí druhé světové války byl na českou šlechtu kladen nátlak, aby přijala německou národnost. To vedlo Františka Schwarzenberga k napsání dopisu prezidentu Emilu Háchovi, ve kterém vyjadřoval sounáležitost s českým národem. Osobně pak doručil dopis s podpisy dalších šlechticů Háchovi 6. září 1939. Hned

¹²⁸ ŠKUTINA, Vladimír, s. 253.

¹²⁹ PÁNEK, Jaroslav, s. 337.

¹³⁰ ŠKUTINA, Vladimír, s. 254.

následující den se tento dopis projednával ve výboru Národního souručenství. Prezident rozhodl dopis přeložit do němčiny.

„Slovutný pane presidente,

v poslední době bylo jednáno o postavení šlechty v českém národě a objevily se v tomto ohledu různé nejasnosti. Šlechta byla, jako všude, svou podstatou, zřízením státním a jakožto celistvé společenství, bývála ušetřena národnostních sporů. Její politické povinnosti bývaly určovány službou Českému státu a králi.

Zanechala nám památku své kultury v českých zpracováních rytířských zpěvů, v knihách zemských práv, v názvosloví vojenském, ve svých hradech a zámcích a ve vybudování institucí kulturních. Rody, které sdílely po staletí osudy českého národa a neodcizily se nikdy svému kmeni, musí i dnes být počítány k národu, jehož krev v jejich žilách koluje.

Vedle této ryze domácí šlechty přistěhovalo se průběhem dějin a usadilo se na území Českého státu mnoho rodin původu cizího, nikoli však pouze německého. Tyto rodiny, jimž příslušelo místo na sněmu, splynuly v krajích českého jazyka s národem tak, že jejich různý původ nemůže ničeho změnit na jejich nepopíratelné příslušnosti k české národní pospolitosti.

Jsme přesvědčeni, že tak jako my přiznáváme těmto jedincům právo hlásit se k národu, uprostřed něhož žijí, tak i se strany druhé nebude nikdo příslušníkům šlechtických rodin, zde usedlých, upírat právo, aby se hlásili k českému národu, s nímž žili jejich předkové po generace, sdílejíce práva i povinnosti, dobré i zlé, byť rodiny ty nebyly po meči vždy původu českého.

Národ český, jemuž slavnostním způsobem byla zaručena Vůdcem národa německého a říšským kancléřem jeho národní svébytnost, zajisté může považovati za své právo i svou povinnost tvrditi se vším důrazem - kdyby o tom pochybnost vznikla - skutečnost, že má českou šlechtu jako svou složku, jež od těla národního se nikdy neoddělila a nikdy svým přičiněním oddělena nebude.

Při posledním sčítání lidu v Německé Říši byla příslušnost k národnosti postavena na základ dobrovolného přiznání. Příslušné správní předpisy vycházejí ze zásady, že každý jest příslušníkem toho národa, s nímž se cítí niterně spjat a k němuž se hlásí. Nepochybně se budou německé říšské orgány řídit touto zásadou i na zdejším území...

Vycházejíce z přesvědčení o jednotě našeho národa ve všech složkách a zejména o tom, že potomci někdejších spolutvůrců a nositelů české státnosti ještě mohou svému národu a své vlasti za všech poměrů platně posloužiti, chceme se vždy a za všech okolností hlásiti k českému národu.

V září 1939“ (zkráceno)¹³¹

Všechna tato prohlášení a důkazy věrnosti vlasti pak měla na život šlechticů, kteří se pod tyto dokumenty podepsali, nesmírný vliv. V květnu 1942, jen nedlouho před svou červnovou smrtí, nařídil zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich nucenou správu majetku rodů, jejichž příslušníci se podíleli na výše uvedených prohlášeních. Někteří byli za své protinacistické postoje a odbojovou činnost uvězněni. Tyto komplikace a události se nevyhnuly ani Rudolfu Czerninovi, který prostřednictvím zmíněných prohlášení bojoval za národ, jehož se cítil součástí (viz níže).¹³²

¹³¹ ŠKUTINA, Vladimír, s. 254-255.

¹³² PUTNA, C. Martin. Torzo díla Karla VI. Schwarzenberga. In. *Karel VI. Schwarzenberg*, Torzo díla, 1. vyd. Praha: Torst, 2007, s. 27 – 28, dále citováno: PUTNA, C. Martin.

12. Druhá světová válka v Dymokurech

12.1 Stav Dymokur v počátcích války

Před vyličením strastí, které přinesla válka rodině dymokurských Czerninů, zde uvádím, v jakém stavu zastihla samotné Dymokury a zdejší obyvatele.

V té době náležel velkostatek Dymokury k soudnímu okresu v Městci Králové a politickému okresu v Poděbradech. Situace po pozemkové reformě se již prakticky ustálila a hospodaření velkostatku dál pokračovalo. Všechny nemovitosti panství byly zapsány v zemských deskách č. 446 a v 18 pozemkových knihách v 80 vložkách. Na základě pozemnostních archů veškerá půda panství zaujímal celkem 2 188 ha 80 a. Tato plocha byla rozdělena mezi hospodářské dvory, lesy, rybníky, park a kuchyňskou zahradu, malonájem a průmyslové podniky a různá obydlí. Dvory Dymokury, Deblice a Slavíkov fungovaly ve vlastní režii, z ostatních dvorů se staly zbytkové statky, které z části vlastnili různí nájemníci: Běrunice, Nový Dvůr, Chotěšice, Nové Zámky, Záhornice, Žlunice. Bývalé dvory v Městci Králové a Kozojídkách se rozparcelovaly celé. Velkostatek vlastnil průmyslové podniky cukrovar, pivovar, mlékárnu, mlýn a cihelnu v Dymokurech.¹³³

K patronátu¹³⁴ velkostatku náležel kostel v Dymokurech, farní kostel a fara v Městci Králové, filiální kostel ve Slovči, farní kostel a fara v Kněžicích a filiální kostel v Záhornici. Kostelu v Kněžicích hradila správa velkostatku roční schodek 3000 až 4000 K, ostatní kostely měly vlastní majetek a byly tedy soběstačné.

Finance velkostatku týkající se ekonomie, rybníkářství, lesnictví a průmyslových podniků spravovala pobočka Moravské banky v Nymburce. Bývalé panství v Dymokurech spravovalo čtyři polesí – Nouzov, Nové Zámky, Dymokury a Vinice, která tvořila jeden hospodářský celek. Lesy byly rozprostřeny celkem v sedmi katastrálních obcích. V těchto lesích, ležících převážně na rovině, převládaly dřeviny jako dub, jasan, modřín, borovice a smrk. Většina dřeva z lesů

¹³³ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 6.

¹³⁴ Patronátem se nazývá forma kulturní, hospodářské či jiné pomoci (též ochrana, podpora, záštita) jedné instituce od druhé na základě smlouvy.

se odvážela ke zpracování na pilu do Křince, zbytek se prodával jako spotřebitelské dříví. Celková porostlá půda zabírala 1 498, 79 ha. Zbytek (29, 21 ha) tvořila půda nelesní. O lesy se staralo celkem třináct hajných a jeden lovčí velkostatku. V kancelářích pracovali dva lesní úředníci. V zimních měsících pracovalo v lesích panství 250 – 300 dělníků, na jaře pak kolem 100 dělníků a dělnic. Lesy byly rovněž využívány na honitby, které si rodina Czerninů organizovala sama.¹³⁵ Velkostatek obhospodařoval také 171 ha rybníků s přilehlými loukami, celkem 242 ha. Hlavní rybníky ležely na katastrech obcí Dymokury, Nouzov a Záhornice. Výtěžky z rybníků tvořila produkce ryb, která činila ročně asi 220 q, a rákos a tráva z přilehlých a okrajových luk. Ryby se prodávaly tuzemským obchodníkům nebo přímo konzumentům.¹³⁶

Do tohoto poměrně klidného období vyplněného pracovními a běžnými starostmi i radostmi náhle vstoupila válka. Nikdo netušil, že bude trvat dlouhých šest let.

Druhá světová válka se v Dymokurech bezprostředněji projevila až 20. ledna 1941. Tehdy sem přijeli ubytovatelé německé armády. Během několika dalších dnů dorazily do obce německé vojenské jednotky a usadily se hlavně v měšťanské a obecné škole, kde brzy začaly ničit zdejší vybavení. Rozřezaly věšáky, stoly a lavice. Sedačky a židle, které zde vojáci našli, si brali do vojenských nákladních aut a školní tabule jim posloužily při cvičeních v polích. Zničené zůstaly i kamna a podlahy, školní potřeby byly rozkradeny. Předseda Ústřední školní rady a ředitel měšťanské školy Němcům škody vytýkali, ti se ale oháněli argumentem, že obyvatelům obce, a tedy jim všem, svou přítomností zajišťují ochranu a bezpečnost. Protože obě místní školy byly tedy obsazeny německými vojáky (pouze ředitel měšťanské školy směl zůstat ve své kanceláři), musely se místní děti učit v jiných prostorách. Vyučování probíhalo v hostincích, v hotelu, ve starém pivovaru nebo i v holírně. Lidová škola hospodářská se uchýlila do Občanské záložny.¹³⁷

¹³⁵ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 6.

¹³⁶ Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538, s. 7.

¹³⁷ NEZBEDA, Josef, s. 124.

12.2 Nucená správa a zatčení Rudolfa Czernina

V důsledku podpory vyjádřené československému prezidentovi Edvardu Benešovi byl majetek českých šlechticů, kteří podepsali tuto přísahu, vzat do nucené správy jako první. Nejinak tomu bylo i v případě dymokurského velkostatku. Celé hospodářství Rudolfa Czernina převzala nucená správa 1. dubna 1942. Nuceným správcem byl jmenován Němec Rudolf Hölzel, který však brzy učinil razantní krok. Již 4. dubna prodal celý velkostatek Státnímu pozemkovému úřadu, který si jej převzal 1. července 1942. S tím se ale Rudolf Czernin odmítl smířit, a tak zažaloval pro podvod tehdejší Pozemkový úřad. Soudní řízení se táhlo, ale další události nečekaly.¹³⁸

O rok později, v polovině července 1943 se na prohlídku zámku dostavili tři Němci, příslušníci Schutzstaffel (dále jen SS) Rasse und Siedlungsamt – Obersturmbannführer Tesseransc, Hauptsturmführer Terey a Untersturmführer Domanye. Dymokurský zámek zamýšleli na deset let pronajmout pobočce SS Rasse und Siedlungsamt z Berlína.¹³⁹

Němci ale zábořem zámku a celého velkostatku včetně průmyslových závodů sužování šlechtického rodu Czerninů neskončili. Dne 11. srpna 1943 ve 4 hodiny a 30 minut byl již bývalý majitel velkostatku Rudolf Czernin zatčen Gestapem a odvezen do věznice v Kolíně. Stalo se tak den před tím, než nabyl právní moci rozsudek, který Czerninovi přiznával zpět do vlastnictví dymokurský zámek. Rudolf Czernin byl zatčen za odbojovou činnost, jako důkaz postačil poslech rádia Londýn. Byl odsouzen na 4 a půl let na nucené práce v Gollnowě u Štětína (ve stejném vězení se ocitli i František Kinský a Karel Rohan).¹⁴⁰ Nejdříve ale krátce pobyl v Pečkově paláci v Praze, v sídle Gestapa, poté v Terezíně.¹⁴¹ Za mřížemi se za protinacistické postoje nebo odbojovou činnost ocitli i další čeští šlechtici -

¹³⁸ NEZBEDA, Josef, s. 145.

¹³⁹ NEZBEDA, Josef, s. 146.

¹⁴⁰ VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. 3. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2002, s. 197, dále citováno VOTÝPKA, Vladimír.

¹⁴¹ NEZBEDA, Josef s. 146.

Antonín, František a Zdeněk Bořek Dohalští, Humprecht Czernin, František Kinský a František Schönborn. Konce války se dočkali pouze František Dohalský, Rudolf Czernin, František Kinský a František Schönborn.¹⁴²

Již o den později, 12. srpna přijel na zámek Untersturmführer Domanye s dalšími deseti muži, aby objekt připravili pro ubytování jednotky SS. Původním majitelům bylo dovoleno odvézt si některé soukromé věci, což se stalo 15. srpna 1943. Již 21. srpna se pak na zámek přistěhoval oddíl SS tvořený 64 muži, třemi písaři a oběma jmenovanými důstojníky s rodinami. Úřad SS Rasse und Siedlungsamt se zabýval osídlováním zabraného území německými vojáky. Byli posíláni do Polska, Ruska a Jugoslávie. Tento úřad také vedl evidenci koní, kteří byli zabráněni v Polsku a Rusku, a prodával je rolníkům do Německa. Zajišťoval také vyzbrojování dobrovolníků z Polska, Ukrajiny, Maďarska a Jugoslávie. Počet vojáků, kteří se usídlili na dymokurském zámku, se měnil. Někdy dosahoval až počtu 150 mužů, jindy klesl na 40. Někteří vojáci také přechodně nocovali v tělocvičně místní měšťanské školy. V Dymokurech se také přechodně zdržovali uprchlíci, nejčastěji z Ukrajiny. Většina náležela k raněným příslušníkům SS, málokterí patřili dříve k Wehrmachtu a byli nyní přeraženi do SS.¹⁴³

12. 3 Konec války

S blížícím se koncem 2. světové války se stupňovalo i napětí v Dymokurech a okolí. Již 1. května 1945 se v nejbližších městech uskutečnil revoluční převrat. Stalo se tak v Nymburce, Poděbradech i jinde. Okresní úřad v Nymburce začal vydávat jen české vyhlášky, německé peníze již nebyly přijímány, v Praze i na venkově se odstraňovaly německé nápisy.¹⁴⁴

Také v Dymokurech se ustavil Revoluční místní národní výbor. Čítal 21 členů a svou činnost zahájil již 5. května. V posledních dnech války Revoluční

¹⁴² PUTNA, C. Martin, s. 28.

¹⁴³ NEZBEDA, Josef, s. 146.

¹⁴⁴ NEZBEDA, Josef, s. 168.

národní výbor v Dymokurech zabral všechny dostupné dopravní prostředky, aby bylo umožněno okamžité a rychlé spojení s okolními obcemi, které byly na Dymokury napojeny. Na poštu a telefonní službu byli dosazeni důvěryhodní lidé, kteří znemožňovali nebo zachycovali všechny rozhovory, které by Němcům v zámku prospěly a místním občanům naopak uškodily. V těchto dnech nepokojů způsobených přítomností německé posádky na dymokurském zámku jednali zástupci revolučního výboru s německou posádkou a jejím velitelem Sächtigem přímo na zámku. Sächtig je přijal jako hosty ve svém zámeckém bytě. Revoluční výbor požadoval, aby německé vojenské jednotky složily zbraně. Velitel jim odpověděl, že takové rozhodnutí nezáleží na něm, ale na jeho nadřízených. Pro potvrzení žádosti se Češi na zámku pokusili spojit radiopřijímačem. Ozvala se ale stanice Praha – Mělník, kterou dosud ovládali Němci a která se vyhýbala pravdivému vyličení situace nepříznivé pro Němce.¹⁴⁵

Jednání 5. května se táhlo do večerních hodin, ale výsledek byl pro občany neuspokojující, neboť Němci své zbraně nevydali. Obě strany posílily stráže a místní občané zabezpečili obec tak, aby nemohl nikdo uniknout. Němci ze zámku se pokusili poslat svého kuchaře Fabera, původem Slováka z Bratislavy, aby jako civilní osoba pronikl přes obecní stráž. To se mu ale nepodařilo, byl chycen a vyslýchán do druhého dne, kdy si ho německá posádka odvedla zpět na zámek.¹⁴⁶

Nepokoje pokračovaly i následující den. V cukrovaru byl umístěn oddíl šesti německých železničních zaměstnanců říšských drah s pojízdnou dílnou. Byli ozbrojeni puškami, revolvery a ručními granáty. Zatímco spali v autech, obecní stráž v cukrovaru byla vyzvána, aby je odzbrojila a auta ukryla mimo cukrovar, což asi ve dvě hodiny v noci vykonala. Zhruba v poledne téhož dne dostali místní zprávu, že po silnici od nedalekého Nouzova se do Dymokur blíží ozbrojené auto s Němci, namontovaným jeřábem po cestě odstraňuje překážky na silnici a střílí kolem sebe, zaznamená-li podezřelý pohyb. Při jedné přestřelce byl raněn do pravého stehna dymokurský občan Josef Nejedly. Po prvním ošetření byl odvezen do nemocnice v Městci Králové, kde ale 9. května svému zranění podlehl.

¹⁴⁵ NEZBEDA, Josef, s. 168.

¹⁴⁶ NEZBEDA, Josef, s. 168.

11.května, již po definitivním konci války, mu byl vystrojen v Dymokurech pohřeb s vojenskými poctami. Němcům se zranění vyhnula, protože dymokurští střelbu neopětovali. Když dorazila posádka auta do Dymokur, Revoluční místní národní výbor ji donutil se vzdát a předat auto i všechny zbraně do rukou výboru. Odzbrojené Němce poté výbor dopravil zpět do Rožďalovic, odkud přijeli.¹⁴⁷

Dne 7. května 1945 se v obci Dymokury strhla potyčka s německými vojáky. Ti si sem přijeli zpět pro své zbraně a auto, které jim bylo odebráno. Vzhledem k posádce SS v zámku a k nepříznivé situaci v obci jim nemohli místní obyvatelé klást odpor a žádané věci jim vydali.¹⁴⁸ V průběhu téhož dne bylo německým uprchlíkům, kteří se skrývali v měšťanské škole, dovoleno, aby se samostatně odsunuli. Ve stejný den, 7. května, se také konala schůze Revolučního místního národního výboru, na níž byl zvolen nový předseda. Tím se stal Josef Nezbeda. Místopředsedou a současně místním vojenským velitelem byl zvolen Karel Zajíček. Všichni členové výboru a funkcionáři, stejně jako všichni vedoucí místních průmyslových podniků a úřadů, složili do rukou předsedy Josefa Nezbedy přísahu republiky.¹⁴⁹

7. května se Revoluční místní národní výbor opět pokusil o jednání s Němci na zámku, bohužel bezvýsledně. Někteří občané se dokonce chtěli pokusit o útok na zámek. Předseda výboru Josef Nezbeda byl ale zásadně proti, neboť Němci na zámku byli ozbrojeni, zatímco lidé v obci nikoli. Tak bylo tedy střetnutí odvráceno.¹⁵⁰ Téhož dne přijel do obce zástupce Okresního národního výboru, který se formoval v Poděbradech, spolu s pobočníkem oblastního německého velitele z Kolína. Při schůzce ale vyšlo najevo, že obyvatelé Poděbrad jsou na tom hůře než dymokurští, kteří si během společného soužití s Němci vymohli alespoň nějaké ústupky. Návštěva měla mít příznivý dopad na dymokurské občany, nakonec se ale pobočník německého velitele zajímal především o to, jak si vede v těchto dnech posádka žijící v zámku. Vyšlo tak najevo, že místní občané vedeni Revolučním

¹⁴⁷NEZBEDA, Josef, s. 168.

¹⁴⁸NEZBEDA, Josef, s. 169.

¹⁴⁹NEZBEDA, Josef, s. 169.

¹⁵⁰NEZBEDA, Josef, s. 169.

národním výborem posádce život znepříjemňují. Němcům ze zámku totiž odpojili telefonní spojení se světem a na čas zavřeli i přívod vody a světla. Na základě těchto zjištěných informací se rozhodlo velitelství v Kolíně jednat.¹⁵¹

Již následující den, 8. května 1945, kolem páté hodiny ranní přijely do obce dva autobusy z Kolína s šedesáti muži od standarty Totenkopf. Všichni byli ozbrojeni automatickými zbraněmi. Vojáci nejprve odzbrojili místní stráže a každého, kdo se vyskytoval venku, nahnali do areálu zámku. Tam je postavili čelem ke zdi se vzpaženýma rukama. Němci se také zmocnili hasičské stříkačky před zámkem a obsadili prostranství zámku. Rovněž se jim podařilo přepadnout obecní strážníci sídlící v obecné škole a strážníky vyhnat před školu. Zdemolovali a vykradli byt řídící učitelky. Někteří občané byli Němci pokopáni nebo udeřeni pistolí do čela.¹⁵² Toto příkoří naštěstí brzy skončilo. 9. května 1945 projely obcí první vozy sovětské armády. 12. května pak Sověti převzali zámek i s veškerým válečným materiálem, který tu zbyl po německé posádce. Menší oddíl sovětských vojáků zůstal v zámku až do listopadu 1945.

Po skončení války přišlo na řadu vyčíslení škod způsobených Němci v době války. Obec vydala na odstranění a nápravu škod celkem 115 711 Kčs. Z toho na opravy v obecné škole připadlo 19 247 Kčs, v měšťanské škole 96 463 Kčs.¹⁵³

12. 4 Znárodnění cukrovaru

Za války nešlo jen o lidské osudy, ale také o majetek. Jak už bylo zmíněno, do nucené správy přešel dymokurský zámek. Následovaly ho průmyslové podniky, které patřily Czerninům, neboť Rudolf Czernin byl uvězněn. Pro svou údajnou odbojovou činnost a předválečné hájení republiky se stal i se svým majetkem nežádoucí osobou.

¹⁵¹NEZBEDA, Josef, s. 170.

¹⁵²NEZBEDA, Josef, s. 170.

¹⁵³NEZBEDA, Josef, s. 126.

V rámci majetku Rudolfa Czernina byl zabrán spolu s celým velkostatkem za 2. světové války v roce 1942 i cukrovar, byla na něj uvalena nucená správa a stal se majetkem Protektorátu Čechy a Morava. Proto si po ukončení války činila na cukrovar, patřící nyní vlastně nikomu, nárok sovětská, tehdy Rudá armáda. Sověti se zajímali také o cukr uložený ve skladišti cukrovaru, který měl hodnotu asi 17 000 000 Kčs. Na základě protektorátního vlastnictví cukrovaru tedy Rudá armáda celý cukrovar i s technickým vybavením a surovým cukrem prohlásila za svou válečnou kořist. To se samozřejmě Revolučnímu místnímu národnímu výboru ani závodní radě cukrovaru nelíbilo, a tak předsedové obou těchto institucí vyjednávali s Rudou armádou v Chlumci nad Cidlinou. Jednání nebyla jednoduchá, ale nakonec se podařilo prokázat, že cukrovar byl za německé okupace majiteli Rudolfu Czerninovi zkonfiskován a neoprávněně prodán Protektorátu, tudíž se nemůže pokládat za válečnou kořist. Na základě převodní smlouvy Revoluční místní národní výbor dokázal, že je cukrovar státním podnikem.¹⁵⁴ V důsledku dalších historických událostí ale cukrovar původnímu majiteli Rudolfu Czerninovi vrácen nebyl, neboť byl na základě Košického vládního programu znárodněn. K tomuto kroku oficiálně došlo 9. ledna 1946 z rozhodnutí Ministerstva výživy. Místní občané vnímali tento akt jako určité zadostiučinění. Pozemkový majetek bývalého panství Czerninů pak spravovalo Ústřední ředitelství státních statků a lesů.¹⁵⁵

Rovněž pivovar byl po roce 1945 znárodněn. Poté byl začleněn do Polabských pivovarů, národního podniku se sídlem v Kolíně. Oproti předválečným letům se výroba v dymokurském pivovaru zvýšila.¹⁵⁶

¹⁵⁴ HLADKÝ, Bohumil, s. 180.

¹⁵⁵ HLADKÝ, Bohumil, s. 190.

¹⁵⁶ HLADKÝ, Bohumil, s. 192.

13. Návrat Rudolfa Czernina z nucených prací

Dlouho očekávaný závěr války sliboval i rodině Czerninů konec útrap vyvolaných zejména uvězněním hlavy rodiny a ztrátou většiny majetku. S koncem války se do Dymokur z nucených prací v polském Štětíně vrátil Rudolf Czernin. Jeho zpáteční cesta vedla pěšky přes Polsko do Ostravy a odtud vlakem do Kolína. Do zámku se ale znovu nastěhovat nemohl, neboť ten byl po válce státním majetkem. Po válce se Czerninův velkostatek ocitl pod státní správou. Proto se Rudolf Czernin dožadoval restituce ukradeného majetku, který nepodléhal konfiskačnímu dekretu prezidenta Československé republiky Edvarda Beneše. Dekret odebíral majetek nepřátelům republiky, kolaborantům a německým a maďarským občanům, kteří za války pracovali proti zájmům Československé republiky. Rudolf Czernin se otevřeně hlásil k české národnosti. Úředně mu bylo vystaveno osvědčení o národní a státní spolehlivosti. Po návratu Rudolf Czernin přislíbil Místnímu národnímu výboru, že poskytne obci zdarma pozemek proti měšťanské škole pod podmínkou, že mu bude navrácen všechnen majetek. Touto otázkou se začala zabývat závodní rada hospodářských a průmyslových závodů – podniků „dymokurského panství“, která navrhla, aby cukrovar i dvůr nadále patřily pod státní správu a pivovar připadl pod vlastní správu zaměstnanců. V jednotlivých podnicích se zaměstnanci o vrácení majetku Rudolfu Czerninu nevyjadřovali příliš pozitivně. Tvrdili, že jeho češství nebylo nikdy upřímné. Rolnická komise rozhodla rovněž o rozparcelování zemědělské půdy velkostatku. Tato půda byla rozdělena mezi 18 dymokurských občanů.¹⁵⁷

Rudolf Czernin chtěl samozřejmě zpět i dymokurský zámek, proto zažádal i o něj. Žádost se ale táhla velice dlouho, věci se zabýval i soud až do roku 1952. Tehdy se již stal výsledek procesu bezpředmětným. Soud sice majetek Czerninovi vrátil, ale ještě ten samý den jej zestátnil, protože již platily zákony o znárodnění z roku 1948, které se týkaly i majetku bývalého hraběte Rudolfa Czernina. Do té doby bydlel s rodinou v bývalém správcovském domě v Dymokurech, roku 1952 byl ale vystěhován do staré cihelny bez elektrického proudu. Do domu, kde Rudolf

¹⁵⁷HLADKÝ, Bohumil, s. 185.

Czernin s rodinou v Dymokurech doposud bydlel, bylo totiž umístěno zdravotní středisko.¹⁵⁸

Nakonec se Rudolf Czernin s manželkou Bedříškou, rozenou Wenckheimovou, rodem ze Švábska, rozhodli přestěhovat do Rakouska. Toto stěhování pro ně znamenalo velký krok do neznáma, neboť v této zemi neměli žádný majetek, a také obavy o další osud jejich syna Děpolda, který v Československu zůstal. Přesto se ale dá říci, že Rudolf Czernin strávil většinu života v dymokurském zámku, od svého narození v roce 1904 až do svého zatčení Gestapem roku 1943.¹⁵⁹

¹⁵⁸ VOTÝPKA, Vladimír, s. 201 – 202.

¹⁵⁹ VOTÝPKA, Vladimír, s. 201 – 202.

14. Poválečné pozemkové reformy

Po 2. světové válce bylo československé zemědělství vyčerpané a v zemi byl relativní nedostatek potravin. Proto stále platil systém povinných dodávek, jenž se zavedl za nacistické okupace. Přesto bylo ještě v roce 1947 Československo, co se týče potravin, jednou z nejlépe zásobovaných zemí v Evropě. Toho roku zemi sužovalo nevídané sucho, a výroba tak poklesla na 60 % předválečné úrovně. To mělo dopad i na ekonomiku a samotnou politiku.¹⁶⁰

Komunistická strana Československa se rozhodla těchto relativně nepříznivých let pro zemědělce využít, proto prováděla aktivní rolnickou politiku, jejíž součástí byly již od konce války i tři etapy pozemkové reformy. Ve volbách v roce 1946 se nejen tyto její snahy projeví. KSČ získala více rolnických hlasů než agrární strana za první republiky.¹⁶¹

Mezi lety 1945 – 1948 probíhala první etapa druhé pozemkové reformy, ve které šlo o konfiskaci majetku lidem, kteří se hlásili k nacistům nebo s nimi aktivně spolupracovali. Šlo především o Němce a Maďary (s výjimkou těch, kteří aktivně pracovali pro Československo) a československé kolaboranty s nacistickým režimem. Základem této reformy byly prezidentské dekrety, tzv. Benešovy dekrety, konkrétně dekret č. 12/1945 Sb. O konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a jiných nepřátel českého a slovenského národa. Proto se této reformě také říká „Konfiskace půdy nepřátel a zrádců“. Tímto zákonem se do rukou drobných zemědělců a zemědělských dělníků dostalo přes 2 miliony ha zemědělské půdy.¹⁶²

Následně byla v roce 1946 započata druhá etapa druhé pozemkové reformy, tato etapa byla ustavena zákonem č. 142/1947 Sb. o revisi první pozemkové

¹⁶⁰ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1999, s. 20, dále citováno: VÁCLAVŮ, Antonín.

¹⁶¹ VÁCLAVŮ, Antonín, s. 21.

¹⁶² MACHAČKA, Josef – SEMRÁD, Jan. *O nové pozemkové reformě*. 1. vyd. Praha: Brázda, 1949, s. 7, dále citováno: MACHAČKA, Josef.

reformy.¹⁶³ V průběhu let 1946 – 1947 vláda schválila celkem 6 zemědělských zákonů, jež spočívaly v důsledném dodržování norem z let 1919 – 1921. Důsledkem této revize se stalo do roku 1949 převzetí více než 1 mil. ha půdy, z toho 28 % půdy zemědělské. Pouze 61 000 ha zemědělské půdy zůstalo původním vlastníkům. Zbytek půdy se převedl na drobné přídělce, obce, státní statky a zemědělská družstva. Lesy přešly většinou do vlastnictví státu.¹⁶⁴

Dne 21. března 1948 Ústavodárné národní shromáždění odhlasovalo zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě. Jeho hlavním obsahem byly tyto body:

- Soukromé vlastnictví k půdě u výkonných zemědělců se omezuje na 50 ha veškeré půdy.
- Půda patří těm, kdo na ní pracují.
- Uskutečnění této reformy nesmí být na úkor drobných vlastníků půdy do maximální výměry 4 ha, kteří důchod z půdy potřebují k doplnění svého důchodu z povolání nebo z jiných pramenů.¹⁶⁵

Realizace této nové pozemkové reformy probíhala následujícím způsobem. Nejprve získal Československý stát půdy výkupem. Poté ministerstvo zemědělství přidělilo na návrh rolnické komise půdu oprávněným uchazečům a nakonec ve třetí fázi byla stanovena náhrada za vykoupnou půdu a přidělová cena a proveden knihovní pořádek. Náhradu za vykoupnou půdu stanovoval příslušný okresní národní výbor, přidělové ceny určoval Národní pozemkový fond při ministerstvu zemědělství, který takto provedl knihovní pořádek.¹⁶⁶

Přednostní právo na příděl měli zaměstnanci a drobní pachtýři na půdě určené k výkupu. Nechtěli-li půdu, měli nárok na poskytnutí zaměstnání a byli-li již neschopni práce, mohli získat starobní nebo invalidní důchod. Tak navracel stát půdu těm, kteří na ní pracovali, nikoli velkostatkářům.¹⁶⁷

¹⁶³ MACHAČKA, Josef, s. 7.

¹⁶⁴ URL: < http://storm.fsv.cvut.cz/on_line/ekol/09_zemedelstvi.pdf > [citováno 15. 10. 2010].

¹⁶⁵ MACHAČKA, Josef, s. 8

¹⁶⁶ MACHAČKA, Josef, s. 8

¹⁶⁷ MACHAČKA, Josef, s. 10

Nová pozemková reforma se tedy týkala pouze zemědělské půdy, tj. luk, pastvin, vinic, chmelnic, ale i lesů, rybníků, vodních toků a parcel, které byly součástí zemědělského podniku, pokud trvale sloužily k zemědělské výrobě. Reformě nepodléhaly průmyslové podniky, rodinné a obytné domy a jejich okrasné či užitkové zahrady.¹⁶⁸

Zemědělec si mohl ponechat maximálně 50 ha půdy, přičemž se počítala půda všech rodinných příslušníků. Měl-li zemědělec např. půdu o výměře 40 ha a jeho manželka o ploše 30 ha, dohromady si mohli nechat pouze 50 ha, 20 ha se muselo vykoupit.¹⁶⁹ Předmětem soupisu vykupované půdy mohla být i zemědělská půda, na které vlastníci trvale sami nepracují, přestože výměra této půdy nepřesahovala 50 ha.¹⁷⁰

Již 26. června 1945 byla při schůzi MNV v Dymokurech ustavena rolnická komise pro parcelaci zemědělské půdy patřící velkostatku. Komise čítala 18 členů.¹⁷¹ Tato revize pozemkové reformy se odehrála v Dymokurech již bez přítomnosti Czerninů v Dymokurech, kteří do ní nemohli nijak zasahovat.

Dymokurskému velkostatku patřilo před revizí 1524 ha lesů, 417 ha polí, 215 ha rybníků (celkem 20 rybníků) a 18 ha jiné půdy. To vše dohromady činilo 2187 ha půdy. 109 uchazečů z Dymokur žádalo o přidělení 255 ha polí, dva žadatelé si přáli 69 ha lesa a tři usilovali o 58 ha rybníků. Státní statky požadovaly 140 ha půdy. Nakonec bylo přiděleno celkem 217 ha polí a luk, které byly rozděleny mezi státní lesy a statky (124 ha), drobné rolníky z Dymokur (41 ha polí a 7 ha luk), zemědělce z Činěvsi (11 ha polí), obec Dymokury (23 ha polí na stavební místa), cukrovar (10 ha), pivovar (1 ha). Zájemci z Černé Hory a Svídnice nakonec přiděly nedostali.¹⁷²

¹⁶⁸ MACHAČKA, Josef, s. 15.

¹⁶⁹ MACHAČKA, Josef, s. 20.

¹⁷⁰ MACHAČKA, Josef, s. 23.

¹⁷¹ Státní okresní archiv Nymburk, fond MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1945, bez inventárního čísla.

¹⁷² HLADKÝ, Bohumil, s. 219.

Od roku 1948 tedy již nelze hovořit o existenci dymokurského velkostatku, neboť se stal státním majetkem. Czerninové, jak už bylo napsáno výše, nemohli svůj majetek spravovat již od roku 1942, kdy jej převzala německá nucená správa. Tehdy ale ještě netušili, že ani po osvobození a konci války se jeho navrácení nedočkají.

15. Dymokury ve 2. polovině 20. století

V následující kapitole se snažím podat stručný obraz o stavu obce ve 2. polovině 20. století. V těchto letech se již nejedná o velkostatek jako takový, protože ten byl po roce 1948 součástí Jednotného zemědělského družstva. V tomto období se rovněž neodehrála ani žádná zásadní událost, která by výrazně chod obce nebo rodiny Czerninů ovlivnila. Rodina zde až do 90. let ani nežila. V Dymokurech jí nic nepatřilo, a tak se přestěhovala do západních Čech. Její bývalý majetek vlastnil stát, který s ním nakládal po svém. Průmyslové podniky byly začleněny do státních podniků a nadále poměrně úspěšně hospodařily. Část obyvatel Dymokur se po válce z obce odstěhovala do uvolněného pohraničí, což vyplývá ze sčítání lidu, které proběhlo v roce 1950. Jednalo se přibližně asi o 300 lidí.

Zatímco za doby První republiky byla vedoucí stranou v obci převážně Česká strana národně sociální, nyní její roli převzala vlivem únorového převratu Komunistická strana Československa. Vedle ní v obci od července 1968 existoval ještě místní výbor Československé strany lidové.¹⁷³ Hospodaření v obci se samozřejmě řídilo podle pětiletých plánů.

S nástupem nového politického systému do Československa přišla také reorganizace zemědělství. Komunisté prosazovali takzvanou kolektivizaci zemědělství, socializaci. Jednalo se o zánik soukromých zemědělských podniků. Veškeré zemědělské práce v obci se slučovaly v Jednotných zemědělských družstvech. Socializace probíhala i v Dymokurech, ale pomalu a pozvolna. Základem pro socializaci se stal samozřejmě velkostatek, který byl od 1. ledna 1949 předán státními statky zemědělskému výrobnímu družstvu. Toto družstvo vzniklo v srpnu 1945 jako společnost s ručením omezeným, toho času se sídlem v Kopistech. Během revize první pozemkové reformy se část jejích členů rozhodla přesídlit do Dymokur, kde začali hospodařit na 118, 30 ha půdy. Její předseda Václav Svoboda ale pro nemoc do Dymokur nepřesídlil. 18. ledna 1950 dokonce na

¹⁷³ Státní okresní archiv Nymburk, fond MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1968, bez inventárního čísla.

svou funkci rezignoval a na jeho místo nastoupil místopředseda Jan Holeček. Poděbradské sklárny převzaly nad družstvem patronát. Ke konci dubna v Dymokurech probíhal nábor do JZD, ale nikdo z dosavadních soukromých zemědělců se nepřihlásil. Jednotné zemědělské družstvo bylo v Dymokurech oficiálně založeno na veřejné schůzi konané v dymokurském hotelu 16. května 1949. Schůze se zúčastnili i odpůrci socializace, k nimž se přidali i někteří lidé z okolních obcí. Všichni se marně snažili zabránit ustavení Jednotného zemědělského družstva v Dymokurech.¹⁷⁴

O rok později hospodařili v Dymokurech soukromí zemědělci na 364, 14 ha půdy, z toho bylo 225, 72 ha orné půdy. Jednotné zemědělské družstvo vlastnilo 392, 47 ha zemědělské půdy – 320, 55 ha orné půdy, z toho bylo 92, 62 ha půdy členů, zbytek tvořila půda bývalého Czerninova velkostatku. Jednotné zemědělské družstvo tady sdružovalo celkem 33 závodů. Na jednoho pracovníka (pracovalo tady 109 zaměstnanců) připadlo průměrně měsíčně 672 Kčs. Socializace v Dymokurech byla dokončena v roce 1960. Na podzim uvedeného roku vstoupili do JZD všichni místní zemědělci, kteří dosud ještě hospodařili soukromě, kromě drobných držitelů půdy do 0, 50 ha.¹⁷⁵

Změny se týkaly i místního cukrovaru a pivovaru. V roce 1957 prošla správa cukrovarů další reorganizací. Dymokurský cukrovar byl přidělen společnosti Pojizerské cukrovary, národnímu podniku se sídlem v Dobrovici, který sdružoval ještě další podniky. Místní cukrovar si vedl velice dobře, plnil kapacitní normu. V cukrovarské soutěži se umístil na 7. místě v českých krajích, mezi pojizerskými cukrovary dokonce zvítězil. Podnik se také modernizoval, pořizovaly se nové stroje. K cukrovaru byly v nedalekých obcích Záhornice, Chotěšice a Senice postaveny filiální váhy, melasová nádrž a mechanické složiště řepy.¹⁷⁶

V roce 1948 vyšel o stroji používaném v cukrovaru článek v místním periodiku – Dymokursku ve zprávách, nepravidelném oběžníku společenského života v Dymokurech. Článek nesl trochu zavádějící titulek Šťastnou cestu, Marie...

¹⁷⁴ HLADKÝ, Bohumil, s. 247.

¹⁷⁵ HLADKÝ, Bohumil, s. 250.

¹⁷⁶ Státní okresní archiv Nymburk, fond MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1951, bez inventárního čísla.

Pro zajímavost nyní uvádím některé úryvky z tohoto článku, jehož začátek autor pojál jako přirovnání stroje k ženě. Stroj totiž nazývali rolníci familiárně Marie.

„25ti letá Marie, tož teda je v nejlepších letech, přestože nejde s duchem módy, je ještě zachovalá a hlavně, jak nám potvrdil ten, který ji získal, je trpělivá, dělá dobrotu, není nijak náročná a což je nejdůležitější, (dámy nám to prominou,) vůbec nepromluví. Jen tak někdy si zapískne, to když pohrdlivě přejíždí koleje svých starších kolegyně. Je pravda do vršku si trochu zaheká, neb jej pán ji snad někdy, když je třeba přitáhnout, zejména v řepné kampani, hodně naloží.“¹⁷⁷

Tento stroj na dovážení řepy spolu se svou „sestrou“ Marií svážel řepu z okolních vesnic - Marie ze Záhornice, Kněžic, Mezihájí a Malé Strany, zatímco Jindřiška z Činěvse a Velenic. Celkem tyto vzdálenosti představují 35 km. V článku se zmiňuje, že v cukrovaru bylo potřeba od revoluce (roku 1948) provést mnoho práce. Doslova: *„Práce manuální, ale také práce, při které bylo nutno kráčet přes zastaralé předsudky získané ve službách panských, odstraniti křivdy na zaměstnancích, zpracovati memorandum o znárodnění podniku atd.“¹⁷⁸* Z toho vyplývá, že systém práce pod správou velkostatku a pod státní správou se lišil. Článek má dokazovat, že podmínky v cukrovaru byly nyní obecně lepší než za správy Czernina. Nyní nelze toto tvrzení, míru pravdivosti či ideologické tendenčnosti textu, který vyšel rok a půl po osudném únoru 1948, objektivně posoudit.

V textu se hovoří rovněž o modernizaci podniku, zřízení koupelen, autováhy, železniční váhy, zakoupení traktoru, nákladního auta atd. Rolníci z cukrovaru také zprovoznili cihelnu v Činěvsi, přestože jim byla přidělena v roce 1948 při revizi první pozemkové reformy cihelna v Dymokurech. V cihelně se od roku 1941 nepracovalo, ale dosud zde zůstaly některé stroje a kotel. Komíny ale byly v roce 1950 strženy, proto cihelna nebyla schopná dalšího provozu.

¹⁷⁷ Šťastnou cestu, Marie... In *Dymokursko ve zprávách* (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 3, s. 5.

¹⁷⁸ Šťastnou cestu, Marie... In *Dymokursko ve zprávách* (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 3, s. 5.

Hlavním účelem článku zřejmě ale bylo sdělit čtenářům výměnu na postu vedoucího podniku. Inženýra Aloise Suchého odcházejícího na penzi nahradil inženýr Jermář.¹⁷⁹

Dymokurský pivovar se stal v roce 1958 součástí nymburského podniku. Počítalo se, že bude za pár let zrušen. Vyrábělo se zde světlé i černé pivo, 7⁰ a 10⁰, které se rozváželo po východní části nymburského okresu. Pivovaru se dlouhodobě dařilo překračovat plán výroby. Od 1. března 1970 se tady ale začalo pivo stáčet pouze do lahví a rozvážet i do oblastí náležejících pivovaru Klášter. Naopak pivovar Klášter dovážel sudové pivo do Dymokur.¹⁸⁰ Konec provozu pivovaru se ale nezadržitelně blížil. Stalo se tak v roce 1973. V Dymokurech tím pokračovalo rušení větších podniků, např. v roce 1951 zanikla mlékárna odvezením zařízení. Zaměstnanci a brigádníci od té chvíle pracovali na přestavbě pivovaru na sodovkárnu, která měla spustit svůj provoz v květnu 1974.¹⁸¹

Sodovkárna byla skutečně brzy otevřena. Tento podnik produkoval limonádu a slad pro pivovary v Kutné Hoře a Rakovníku a svůj plán plnil dokonce i na 140%.

V 70. letech se obec také konečně dočkala kanalizace, její realizace byla plánována již téměř před sto lety při žádosti o povýšení na městys.

Převážná část obecního života se podobně jako v jiných obcích točila kolem zemědělského družstva. V roce 1984 bylo odhlasováno sloučení JZD Dymokury a s JZD v Činěvsi. Proto od 1. ledna 1985 prakticky zaniklo Jednotné zemědělské družstvo Dymokury a vzniklo JZD s názvem „JZD 9. květen se sídlem v Činěvsi“.¹⁸²

Změny se dočkali dymokurští ještě na úrovni územních celků, protože v červnu 1960 proběhla jejich reorganizace. V rámci tohoto procesu se zmenšil počet krajů a okresů. Na českém území bylo zřízeno 7 krajů, na Slovensku pak

¹⁷⁹ Šťastnou cestu, Marie... In *Dymokursko ve zprávách* (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 3, s. 5.

¹⁸⁰ HLADKÝ, Bohumil, s. 247.

¹⁸¹ HLADKÝ, Bohumil, s. 329.

¹⁸² SOBOTA, Václav, s. 82.

3 kraje. Území zrušeného Poděbradského okresu se včlenilo do okresu nymburského. Ten byl rozšířen ještě o část bývalého okresu českobrodského a jičínského.¹⁸³ Život běžel v socialistických kolejích dál až do konce 80. let 20. století.

¹⁸³ *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001*. 1. díl. Praha: Český statistický úřad, Krajská reprezentace pro Středočeský kraj, 2005, s. 37, dále citováno: *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001*.

16. Poválečné osudy zámku

Dymokurský zámek, někdejší i současné sídlo bývalého hraběte Czernina, je vyšší jednopatrová budova postavená nad příkrým svahem. Skládá se ze tří křídel. Na místě původní tvrze byl v letech 1615 – 1618 vystaven renesanční zámek, ten ale pravděpodobně za třicetileté války zpustl. Před rokem 1660 nechal Vilém Lamboy postavit západní přízemní křídlo zámku, kolem roku 1688, kdy Dymokury vlastnil Ludvík Colloredo z Walsee, přibyla další dvě křídla a západní křídlo se o patro zvýšilo. Jižní křídlo ze 17. století uvnitř skrývá gotickou kapli Sedmibolestné Panny Marie, kterou obnovil v roce 1871 Bedřich Wachsmann z Prahy. Na polychromovaném oltáři je zde umístěn obraz Narození Páně z 16. století. Nad kaplí se tyčí zámecká věž s hodinami.¹⁸⁴

Jak jsem naznačila, dějiny zámku v 20. století rozhodně nebyly jednoduché a jeho uživatelé komplex zejména v době 2. světové války, ale i v době poválečné, nešetřili. Jak již bylo zmíněno, zámek byl na základě zákona z roku 1946 znárodněn. Stát poté do zámku nastěhoval řecké děti jako pomoc Řecku, neboť v této zemi probíhala občanská válka. Děti zde setrvaly až do srpna roku 1950. Poté byl zámek dočasně přidělen Místnímu národnímu výboru, který zde zřídil svou úřadovnu, obřadní síň, mateřskou školu i vyvažovací středisko JZD. Rovněž sem byla umístěna kancelář mlékárny a svou pracovnu tu měly i Státní národní bezpečnost, KSČ a Československý svaz mládeže. 23. ledna 1951 byl zámek přidělen do správy Ministerstvu zemědělství, které zde po malých úpravách zřídilo učiliště pro různá školení zemědělských pracovníků. X. odbor Ministerstva zemědělství si zámek spolu s vrátnicí a parkem oficiálně převzal 1. června 1951, ovšem s právní účinností již od 1. října 1948. V zámku v provozu zůstaly i kanceláře MNV a KSČ i vyvažovací středisko a prádelna JZD.¹⁸⁵

Tím ale peripetie této historické budovy neskončily. V roce 1953 čekala zámek opět změna správce a uživatele, tentokrát připadl Ministerstvu vnitra. Ještě za pobytu správce zemědělského učiliště pana Kotrče, 4. dubna 1953, vznikl v rohu

¹⁸⁴ KUČA, Karel, s. 806.

¹⁸⁵ HLADKÝ, Bohumil, s. 226.

středního a severního křídla zámku požár, světlíkem se rozšířil na půdu a zničil tak část střechy. Místním i okolním hasičům se podařilo požár zlikvidovat. Ještě v témže roce započalo Ministerstvo vnitra s rekonstrukcí zámku. Její součástí byla i stavba cihlové zdi kolem areálu zámku na místě dřívějšího drátěného plotu. Tak bylo rozhodnuto i z toho důvodu, že místní občané považovali přilehlý park za svůj, ale neměli prostředky k jeho údržbě, a tak se začal měnit v nevzhlednou zahradu. Nyní byl přístup do parku omezen.¹⁸⁶

V roce 1970 se Ministerstvo vnitra rozhodlo dymokurský zámek opravit. Oprava byla tedy financována ze státního rozpočtu. V jejím průběhu dělníci ze zámecké věže sejmuli bání, ve které byla nalezena v kovovém pouzdře listina z 15. května 1862: „*Léta Páně Jeden tisíc osm set šedesát dva, měsíci květnu představovaná tato věž. Panovala tohoto času Vysoce urozená paní Rozina hraběnka z Cavrianů na Dymokurském panství. Dle těch při odbývání staré bání tam našlych penízků oučtuje se let pevně sešlé výšky této jedno sto a dvouch roků. I nazpět vracíme peníze této a přidáváme několik peněz bytí nynějšího, s tím doložením, že ačkoliv chatrné tyto peníze nic méně nynějšího časů i měď vzácně obývá, asi nedostatků peněz mizerným papírem se všeobecně vypomáhá. Dejž Bůh, aby skvětla lepší doba pro vlast naší a kdokoliv toto jednou najde, by našel vyvinuté Slovanstvo, co spojený národ najmocnější, nejskvělejší, v jednom celém Rakousku.*“ Pod textem byli podepsáni učitelé místní školy, duchovní a tehdejší zámecký kaplan. Přiloženy byly rovněž kovové mince z období 1762 – 1860. Tento zápis byl ve věži ponechán, připojeno k němu bylo ale číslo novin Svoboda a několik platných mincí.¹⁸⁷

Ministerstvo vnitra si zámek ponechalo až do revoluce roku 1989. Pak se po dlouhých letech následkem restitučního řízení dostal do rukou svých původních majitelů, tedy Czerninů.

¹⁸⁶ HLADKÝ, Bohumil, s. 226.

¹⁸⁷ HLADKÝ, Bohumil, s. 226.

17. Sametová revoluce a následující léta

Blížila se léta svobody, demokracie a návratů ztraceného. V listopadu 1989 žila celá země politickým převratem, kdy po 40 letech vlády jedné strany se tato éra chýlila ke konci. Změny v politické situaci odstartovali především vysokoškolští studenti. Hlavní ohniska tohoto revolučního dění byla ve velkých městech, především v Praze, pozadu však nezůstávala ani menší města a venkov. Místní občané opravdu uvěřili ve změnu ve chvíli, kdy do obce dorazili studenti pravděpodobně z Hradce Králové a začali zde rozdávat tzv. sametový tisk. Poté, co bylo v Praze založeno Občanské fórum¹⁸⁸, se začaly zakládat místní organizace Občanského fóra (dále OF) po celé republice. Nejinak tomu bylo i v Dymokurech. 1. prosince 1989 se na Místní národní výbor dostavili pánové Bittman, Tábořík, Škoda a Kosina, zástupci místního OF, a oznámili předsedovi MNV Černému, že v Dymokurech již bylo založeno OF. Požadovali po něm, aby dal členům OF k dispozici místnost, kde by se mohli každý pátek pravidelně scházet. Nakonec jim bylo vyhověno.

Změna politické situace vedla následujícího roku samozřejmě také ke konání voleb, po dlouhé době prvních svobodných. Občanské fórum v Dymokurech sestavilo kandidátku se 13 kandidáty. Dalšími místními kandidujícími stranami byly Komunistická strana Československa (6 kandidátů), Československá strana lidová (7 kandidátů) a ČSSZ (15 kandidátů). V Dymokurech, Černé Hoře a Svídnici volilo 88, 1 % všech voličů. Občanské fórum získalo 6 mandátů do obecního zastupitelstva. Stejný počet mandátů si ale připsala i ČSSZ. K volbě nového starosty došlo 6. prosince, stal se jím Tomáš Sobota z Občanského fóra.¹⁸⁹

Dymokury ale stále v jistém směru ovládalo Jednotné zemědělské družstvo, proto se 16. ledna roku 1990 ustavila komise pro takzvané rozloučení družstva.

¹⁸⁸ Občanské fórum (OF) bylo politické hnutí, které vzniklo 19. listopadu 1989 v Praze v Činoherním klubu. Mělo sloužit především jako široká základna občanských nezávislých aktivit, odmítalo totalitní komunistický režim.

¹⁸⁹ SOBOTA, Václav, 188.

Komise rozeslala průzkumný list, který měl zjistit názor družstevníků na tuto záležitost. Většina byla pro rozloučení.¹⁹⁰

Po revoluci v listopadu 1989 se tedy opět začalo více rozvíjet soukromé vlastnictví. Jednotná zemědělská družstva byla transformována do Zemědělských družstev. Cukrovar zřídil vlastní prodejnu pro zaměstnance v objektu továrny. V prostorách bývalé jídelny v cukrovaru byla otevřena nová soukromá restaurace a vedle obchod s potravinami. Potraviny prodávalo i Zemědělské družstvo.¹⁹¹

V roce 1993 prakticky zaniklo Zemědělské družstvo, v Činěvsi vznikl zemědělský podnik Agro Činěves, v Dymokurech začala většina zemědělců hospodařit soukromě. Jedním z nich se stal i Děpold Czernin, jenž se vrátil zpět do obce po restituci svého majetku.¹⁹²

¹⁹⁰ SOBOTA, Václav, s. 190.

¹⁹¹ SOBOTA, Václav, s. 206.

¹⁹² SOBOTA, Václav, s. 255.

18. Restituce majetku Czerninů

Na podzim roku 1990 se obcí Dymokury začala šířit zpráva, že syn bývalého majitele velkostatku a panství, dědic Děpold Czernin, narozený 7. července 1936 v Praze, bude požadovat svůj majetek zpět.

Komunisté se k těmto bývalým šlechticům, dříve majitelům rozsáhlých pozemků, nechovali příznivě. I Rudolf Czernin, otec Děpolda, byl komunisty perzekuován. V roce 1964 se proto rozhodl odstěhovat do Vídně, kde také v roce 1984 ve věku 80 let zemřel.¹⁹³

Na českém území zůstal po celou dobu komunistické nadvlády pouze jeho nejstarší syn Děpold, který se ale z Dymokur uchýlil do západních Čech. Bydlel s rodinou nejdříve v Chodově, potom se přestěhovali do domku v Nejdku. Tady pracoval jako řidič nákladních automobilů, autojeřábů a bagrů na stavbách, krátce i jako řidič buldozeru v povrchových dolech na Sokolovsku. Dalších 20 let ho lidé vídali jako řidiče sanitky. Původně se přitom chtěl stát architektem. Jeho manželka Polyxena, rozená Lobkowitzová, chtěla být lékařkou, ale o jejím nepřijetí na vysokou školu bylo kvůli jejímu původu předem rozhodnuto, přestože gymnázium vystudovala s vyznamenáním. Doplatila na usnesení Ústředního výboru KSČ schválené na podzim roku 1948. Vnitrostranické směrnice pro výběr žáků na studia vylučovaly děti z kapitalistických rodin, děti třídních nepřátel a politicky nespolehlivých osob. V Krušných horách byla tedy Polyxena zaměstnána jako rehabilitační sestra v nemocnici pro dlouhodobě nemocné.¹⁹⁴

Manželé Czerninovi se ale do Dymokur nevrátili ihned po restituci jejich majetku. Nejprve se zde zabydlel jejich prvorozený syn Tomáš. Děpold a Polyxena Czerninovi mají kromě nejstaršího syna Tomáše (1962) další čtyři děti – Terezii (1964), Děpolda (1969), Jana (1972) a Gabrielu (1975). Kromě nejmladší dcery se všichni narodili v Plzni. V Dymokurech nyní žije kromě Tomáše i jeho bratr Děpold.¹⁹⁵

¹⁹³ VOTÝPKA, Vladimír, s. 205 – 206.

¹⁹⁴ VOTÝPKA, Vladimír, s. 205 – 206.

¹⁹⁵ SOBOTA, Václav, s. 199.

Na základě restitučních zákonů a především Zákonu o mimosoudních rehabilitacích 87/1991 Sb. někdejší šlechticům vyplýval nárok na restituci svého majetku. Nejinak tomu bylo v případě Czerninů. Již koncem roku 1991 byla Czerninům navracena sodovkárna i s hostincem v Nymburce, který ale vzápětí prodali. Do prodeje šla brzy i sodovkárna a pivovar. Cukrovar rodině zpět navrácen nebyl. Lesy získali zpět v roce 1992, pole a zámek drží opět ve vlastnictví od roku 1994.¹⁹⁶

Celkem dostal dnešní majitel bývalého panství Děpold (Theobald) Czernin zpět 2200 ha, z toho 1500 ha lesa (3 polesí), 750 ha polí, 200 ha rybníků. O celý majetek se dosud stará Děpold Czernin se synem Tomášem, který s rodinou rovněž bydlí v dymokurském zámku. Zaměstnávají 15 zaměstnanců a část svých budov pronajímají. Část zámku chtěli pronajmout jako depozitář, ale nenašel se vhodný zájemce. V zámku po restituci nebylo prakticky žádné vybavení ani nábytek. Rodina postupně získávala zpět svůj movitý majetek převážně z muzea. Dnes zrekonstruovaný zámek opět zdobí lovecké zbraně a trofeje. V zámku jsou zařízení nejen byty Děpolda Czernina a jeho syna Tomáše, ale i kanceláře pro jejich hospodaření na navrácených polích, lesích a rybnících. Hospodaření už dnes po otci převážně převzal syn Tomáš Czernin, který se považuje za lesníka a zemědělce.¹⁹⁷

Po roce 1990 podali potomci bývalé šlechty přes 200 žádostí o navrácení znárodněného a zabraného majetku – zámků, lesů, rybníků, polností a dalších nemovitostí. Dodnes stát vrátil těmto žadatelům přibližně 60 hradů, zámků a tvrzí.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Děpold Czernin, ústní vyprávění, Dymokury, 20. 2. 2010.

¹⁹⁷ Děpold Czernin, ústní vyprávění, Dymokury, 20. 2. 2010.

¹⁹⁸ URL: < <http://www.ct24.cz/kalendarium/38557-zruseni-slechticky-titul-patrilo-mez-prvni-pravni-normy-ceskoslovenska/> > [citováno 30. 3. 2011].

Závěr

V mojí bakalářské práci na téma Czerninové a dymokurský statek jsem se snažila podat co nejucelenější pohled na tyto novodobé dějiny rodiny, která je součástí slavného rodu s velmi dlouhou historií a tradicí. Její členové zasáhli nejen do dějin českých zemí, ale i do dějin Evropy. Jedním z významných sídel chudnické větve Czerninů se na konci 19. století staly právě Dymokury, nevelká obec ve Středočeském kraji.

Dvacáté století ale nebylo jednoduchou dobou pro žádného z obyvatel českých zemí, složitější ale bylo pro lidi, kteří se společensky angažovali nebo byli takzvaně „vidět“. Takovými osobnostmi byli i Czerninové. Jako správci velkostatku se museli potýkat s občasnými stížnostmi svých zaměstnanců, jako obhájci existence samotné Československé republiky pak museli nést za svou statečnost následky tím, že jim Němci zabavili majetek. Ani po válce to ale nebylo lepší, neboť se k moci převratem v únoru 1948 dostala Komunistická strana Československa. Její představitelé se, jak známo, snažili upozadit lidi, kteří nějakým způsobem vybočovali z běžného průměru - ať už inteligencí, nebo majetkem. Proto se ani teď Czerninové navrácení svého majetku nedočkali. To se stalo až o 40 let později, po roce 1989, kdy se ke slovu opět dostala demokracie.

Měla jsem možnost se s Děpoldem Czerninem, který zažil útrapy světové války a následné znárodnění majetku v Dymokurech, setkat. Přestože již od roku 1918 nemají šlechtici právo užívat svých šlechtických titulů, jejich šlechtická hrdost v nich zůstala. Nejedná se o nadřazenost, ale o vznešenost a vnímání svého rodu jako hodnoty, která v dějinách něco znamenala. Dnes jsou již ale běžnými občany a svých minulých postavení nijak nezneužívají, alespoň co se Czerninů v Dymokurech týče.

Ve své práci jsem se snažila propojit osudy rodiny Czerninů s vývojem samotné obce Dymokury. Mezi těmito stranami nebyly vždy ideální vztahy, ale ve své práci se nesnažím obhajovat jednu ani druhou stranu. Podávala jsem stručný přehled o politických i společenských dějinách obce, zejména pokud alespoň z části souvisejí s velkostatkem.

Dnes jsou tedy již Czerninové „jen“ obyčejnými obyvateli Dymokur, i když s prominentní adresou na zámku, nicméně se stále snaží o rozvoj Dymokur a okolí. To dokazuje i nedávná kandidatura Tomáše Czernina na post senátora za obvod Jičín.

Přílohy

1. Vývoj počtu obyvatel a domů v průběhu 20. století v Dymokurech

Na konec své bakalářské práce zařazuji statistický přehled ukazující proměny v počtu obyvatel, domů a rovněž správního zařazení Dymokur ve 20. století.

Pro úplnost začnu již koncem 19. století, tedy rokem 1880.

V té době Dymokury patřily již od roku 1869 pod okres Poděbrady.¹⁹⁹ Součástí obce byla i osada Černá Hůra. Ta se roku 1921 již pod změněným názvem Černá Hora osamostatnila. Ovšem od roku 1961 je již opět trvalou součástí Dymokur.²⁰⁰ Od 1. ledna 1980 rovněž správně patří pod Dymokury nedaleká Svídnice.²⁰¹ Od roku 1961 ale Dymokury spadají pod okres Nymburk.

Do statistických tabulek proto uvádím i obě zmíněné osady. Počty prezentuji až do roku 2001, kdy proběhlo prozatím poslední sčítání lidu.

Nejprve ale pro názornost tabulky vývoje počtu obyvatel a domů v celém nymburském okrese.²⁰² Údaje z let 1961 – 2001 znamenají počty domů trvale obydlených.

Rok sčítání	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Počet obyvatel okresu Nymburk	87102	90018	91210	96697	100019	104458
Rok sčítání	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Počet obyvatel okresu Nymburk	96643	96393	91935	87885	82714	84132

¹⁹⁹ *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 1. díl., s. 37.*

²⁰⁰ *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 1. díl., s. 24*

²⁰¹ *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 1. díl., s. 144*

²⁰² *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 2. díl, s. 6 - 7.*

Rok sčítání	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Počet domů okresu Nymburk	11928	12675	13738	15846	17131	21526
Rok sčítání	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Počet domů v okresu Nymburk	24696	23544	22924	22136	20694	20616

Z uvedených tabulek vyplývá, že nejvíce lidí žilo v nymburském okrese ve 30. letech 20. století. Naopak po 2. světové válce obyvatel ubylo, neboť část lidí se přestěhovala do pohraničí, kde zůstaly volné domy a pozemky po odsunutých Němcích. Počet obyvatel byl poté poměrně ustálený, snižovat se opět začal až v 70. letech, kdy se začal rozvíjet trend stěhování do větších měst. Oproti roku 1991 pak počet místních obyvatel opět mírně stoupl na počátku nového století, kdy se naopak čím dál více lidí začalo přesouvat z přeplněných měst zpět na venkov i za cenu delšího dojíždění za prací. Tento trend v podstatě pokračuje i nadále. Nymburský okres má svou poměrně nedalekou vzdáleností od hlavního města Prahy a dobrou dostupností, která je zajištěna dálnicí D11, výhodnou polohu.

Nyní již k údajům ke statistickým údajům o Dymokurech, Černé Hoře a Svídnicí. Nejprve počty obyvatel na katastru Dymokur, jejichž výměra nyní činí 1465 ha.²⁰³

²⁰³ *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 2. díl, s. 213.*

Rok sčítání	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Počet obyvatel v Dymokurech celkem	1744	1664	1672	1737	1715	1634
Počet obyvatel v Černé Hoře	139	118	129	115	126	113
Počet obyvatel v Dymokurech	1310	1275	1301	1374	1335	1265
Počet obyvatel ve Svídnici	295	271	242	248	254	256
Rok sčítání	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Počet obyvatel v Dymokurech celkem	1356	1228	1087	901	798	762
Počet obyvatel v Černé Hoře	116	114	95	64	36	37
Počet obyvatel v Dymokurech	1032	903	820	720	676	655
Počet obyvatel ve Svídnici	208	211	172	117	86	70

Následuje tabulka počtu domů v Dymokurech, opět v letech 1961 – 2001 trvale obydlených.²⁰⁴

Rok sčítání	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Počet domů v Dymokurech celkem	227	245	254	275	286	338
Počet domů v Černé Hoře	23	24	24	25	26	29
Počet domů v Dymokurech	155	171	178	195	202	247
Počet domů ve Svídnici	49	50	52	55	58	62
Rok sčítání	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Počet domů v Dymokurech celkem	369	346	314	282	236	221
Počet domů v Černé Hoře	34	32	31	22	16	13
Počet domů v Dymokurech	268	251	231	218	187	182
Počet domů ve Svídnici	67	63	52	42	33	26

I z těchto dostupných údajů jsou patrné podobné migrační tendence jako u celého okresu Nymburk. Oproti nymburskému okresu ale v Dymokurech žilo nejvíce lidí již v 10. letech 20. století.

²⁰⁴ *Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 2. díl, s. 222*

2. Přehled starostů a předsedů MNV v Dymokurech ve 20. století do roku 1989²⁰⁵

1906	Josef Hlaváček	1948 - 1949	Karel Hovorka
1906 - 1914	František Vanc	1949	Oldřich Vaněk
1914 - 1921	František Tuzar	1951 - 1953	Ladislav Říha
1921 - 1929	Jan Červinka	1953 - 1954	Josef Vaněk
1929 - 1932	František Tuzar	1954 - 1956	Jaroslav Marek
1933 - 1939	Antonín Kubálek	1956 - 1960	František Kovář
1939 - 1945	Josef Dejdar	1960? - 1968	Josef Lojda
1945 - 1946	Josef Nezbeda	1968 - 1970	Jaroslav Pokorný
1946 - 1948	Karel Hovorka	1970 - 1989	Miroslav Černý
1948	Václav Macák	1989	Tomáš Sobota

²⁰⁵ Informace získány na základě zápisů OA a MNV Dymokury 1906 - 1989, Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, bez invent. čísla.

3. Výsledky voleb v Dymokurech²⁰⁶

Volby do okresního a zemského zastupitelstva 2. 12. 1928 a volby do obecního zastupitelstva 19. 10. 1924²⁰⁷

	Kandidátní strana	Okresní zastup. 1928/ počet hlasů	Zemské zastup. 1928	Obecní volby 1924
1.	Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	109	91	106
2.	Komunistická strana Československa	69	60	65
3.	Československá sociálně demokratická strana dělnická	64	61	27
4.	Česká strana lidová	87	100	50
5.	Česká strana národně sociální	226	254	320
6.	Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	18	22	nekandidovala
7.	Československá národní demokracie	98	71	nekandidovala
8.	Volné sdružení zaměstnanců velkostatku	nekandidovala	nekandidovala	125
	celkem	671	659	693

²⁰⁶ V tabulkách nejsou uvedeny výsledky všech obecních voleb v Dymokurech ve 20. století, neboť se v kronikách ani archivních inventářích nenachází.

²⁰⁷ NEZBEDA, Josef, s. 270.

Volby do obecního zastupitelstva 17. 3. 1929²⁰⁸

	Kandidující strana	Počet hlasů	Počet mandátů
1.	Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	145	4
2.	Česká strana národně sociální	304	7
3.	Dělníci, zřízenci a zaměstnanci velkostatku	194	5
4.	Česká strana lidová	67	1
5.	Československá sociálně demokratická strana dělnická	32	1
	celkem	742	18

Volby do obecního zastupitelstva 1. 12. 1935²⁰⁹

	Kandidující strana	Počet hlasů	Počet mandátů
1.	Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	78	2
2.	Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	105	3
3.	Česká strana národně sociální	114	3
4.	Skupina dělníků, zřízenců a zaměstnanců velkostatku	298	7
5.	Československá strana lidová	60	1
6.	Komunistická strana Československa	100	2
	celkem	755	18

²⁰⁸ NEZBEDA, Josef, s. 264.

²⁰⁹ NEZBEDA, Josef, s. 341.

Volby do obecního zastupitelstva 26. 5. 1946²¹⁰

	Kandidující strana	Počet hlasů	Počet zástupců v MNV
1.	Komunistická strana Československa	294	7
2.	Československá strana národně socialistická	243	6
3.	Československá strana lidová	117	3
4.	Československá sociální demokracie	76	2
5.	Bílé lístky	5	
6.	Neplatný hlas	1	
	celkem	736	18

Z uvedených výsledků obecních voleb je patrné, že až do roku 1946, se v obci největší oblibě dlouhodobě dostávalo České straně národně sociální. To nebylo pro charakter obce, jakou byly Dymokury, obvyklé. V parlamentních volbách v těchto letech vítězila převážně agrární strana.

²¹⁰ HLADKÝ, Bohumil, s. 195.

4. Dymokurský zámek v roce 2010²¹¹

5. Zámek v Dymokurech ve 30. letech 20. století²¹²

²¹¹ BARTOŠOVÁ, Dana, vyfoceno 16. 1. 2010.

²¹² URL: <<http://www.historickaslechta.cz/nataceni-u-czerninu-v-dymokurech-id2009090071-19> > [citováno 1. 4. 2011].

6. Polyxena a Děpold Czerninovi²¹³

7. Svatební fotografie Rudolfa hraběte Czernina a Bedřišky hraběnky z Wenckheimu
17. 9. 1935²¹⁴

²¹³ URL: <<http://www.historickaslechta.cz/nataceni-u-czerninu-v-dymokurech-id2009090071-19> >
[citováno 1. 4. 2011].

²¹⁴ URL: <<http://www.historickaslechta.cz/nataceni-u-czerninu-v-dymokurech-id2009090071-19> >
[citováno 1. 4. 2011].

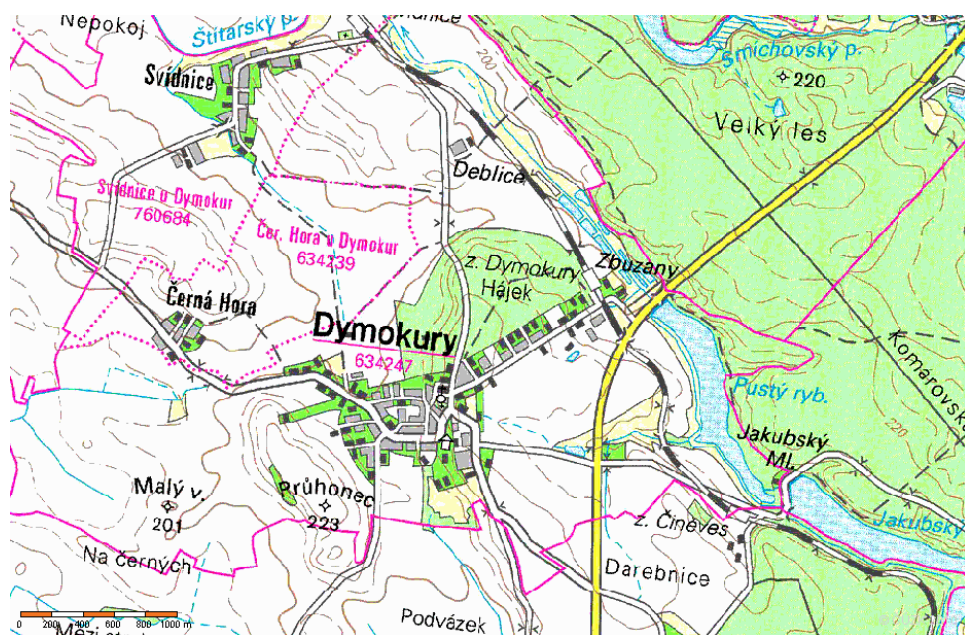
8. Erb rodu Czerninů²¹⁵

9. Dobová fotografie dymokurského cukrovaru²¹⁶

²¹⁵ URL: < <http://www.historickaslechta.cz/czernin-id2009090065-6> >[citováno 1. 4. 2011].

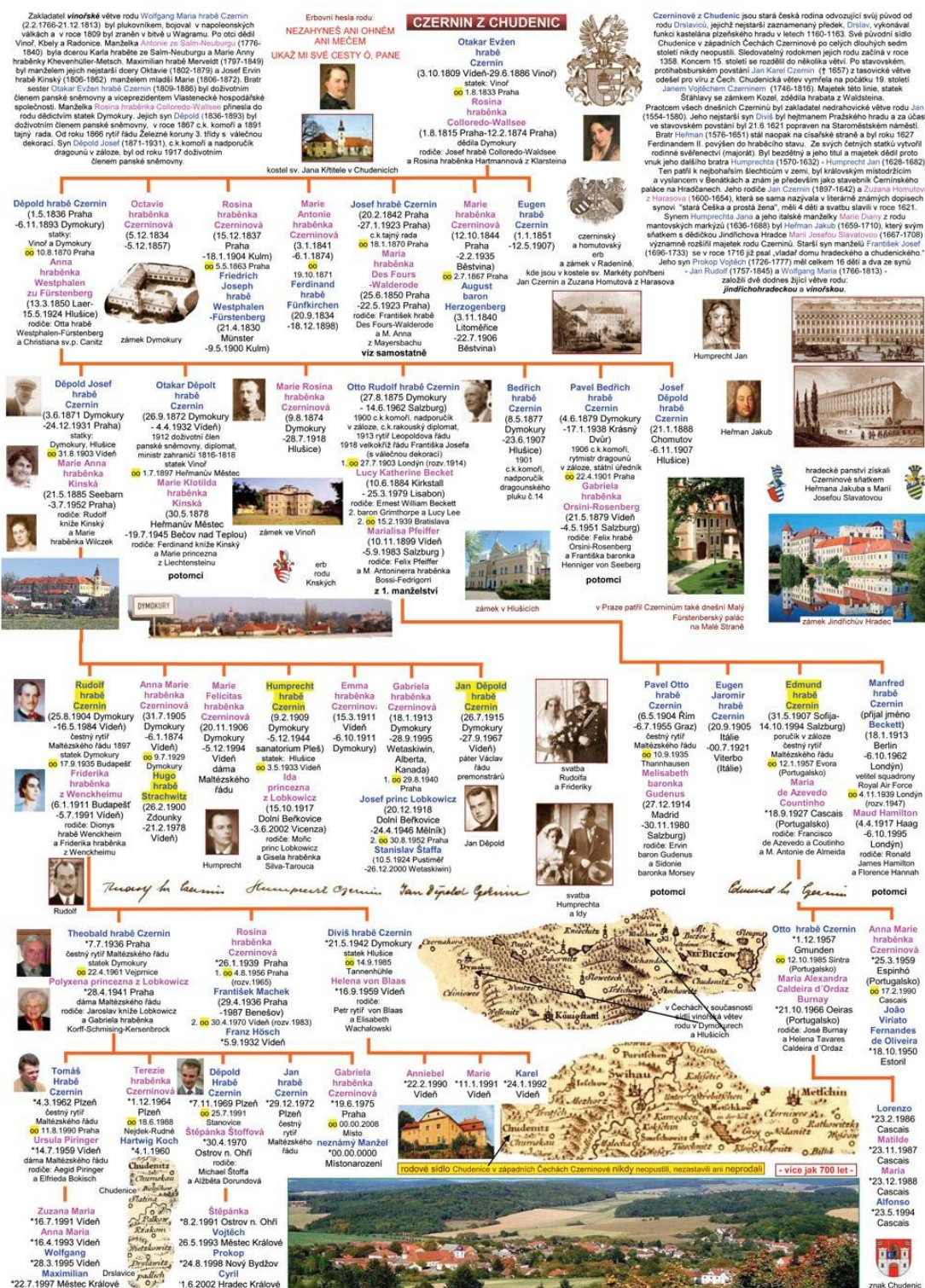
²¹⁶ SOBOTA, Václav. *Obrazová kronika Dymokur*.

10. Katastrální mapa Dymokury a okolí²¹⁷

²¹⁷ URL: <

<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=634247&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka> > [citováno 1. 4. 2011].

11. Rodokmen vinořské větve rodu Czerninů²¹⁸

²¹⁸ URL: < <http://www.historikiaslechts.cz/czernin-strucny-rodokmen-rodu-id2009090062-4> > [citováno 2. 4. 2011].

Seznam příloh

1. Vývoj počtu obyvatel a domů v průběhu 20. století v Dymokurech
2. Přehled starostů a předsedů MNV v Dymokurech ve 20. století do roku 1989
3. Výsledky voleb v Dymokurech
4. Dymokurský zámek v roce 2010
5. Zámek v Dymokurech ve 30. letech 20. století
6. Polyxena a Děpold Czerninovi
7. Svatební fotografie Rudolfa hraběte Czernina a Bedřišky hraběnky z Wenckheimu 17. 9. 1935
8. Erb rodu Czerninů
9. Dobová fotografie dymokurského cukrovaru
10. Katastrální mapa Dymokur a okolí
11. Rodokmen vinořské větve rodu Czerninů

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny:

Státní oblastní archiv v Praze:

Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 121, inv. č. 126

Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 145, inv. č. 517

Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 147, inv. č. 517

Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 147, inv. č. 147

Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 150, inv. č. 520

Archivní fond Velkostatek Dymokury. karton 153, inv. č. 538

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem:

Archivní fond AO a MNV Dymokury, zápisy z obecní rady 1909, 1914, 1918, 1920, 1939, 1945, 1951 (bez inventárního čísla)

Další prameny:

V držení kronikáře:

HLADKÝ, Bohumil. *Kronika obce Dymokury*. Díl 3.

NEZBEDA, Josef. *Kronika obce Dymokury*. Díl 3.

SOBOTA, Václav. *Kronika obce Dymokury*. Díl 4.

SOBOTA, Václav. *Obrazová kronika Dymokur*.

Zákon č. 61/1918 Sb. O zrušení šlechtictví a novelizace 268/1936 Sb., 220/1939 Sb. a 30/1945

Periodika:

Dymo (Nepravidelný oběžník dymokurského FK), 1948, č. 2, Městec Králové: Jan Novák (autor neuveden), vycházelo nepravidelně

Dymokursko ve zprávách (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 1, Městec Králové: Jan Novák, vycházelo nepravidelně

Dymokursko ve zprávách (Nepravidelný oběžník společenského života v Dymokurech), 1947, č. 3, Městec Králové: Jan Novák, vycházelo nepravidelně

Odborná literatura:

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Akropolis, 1992

KLIMEK, Antonín. Pozemková reforma. In *Velké dějiny zemí Koruny české*. svazek XIII. Praha, Litomyšl: Paseka, 2000

KOBLASA, Pavel. *Czerninové z Chudenic*. 1.vyd. České Budějovice: Historicko – vlastivědný spolek, 2000

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1996

MACHAČKA, Josef – SEMRÁD, Jan. *O nové pozemkové reformě*. 1. vyd. Praha: Brázda, 1949

MAŠEK, Petr. *Modrá krev*. Minulost a přítomnost 445 rodů v českých zemích. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992

PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol. *Dějiny českých zemí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008

PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. 1. vyd. Praha: Vesmír, 1923

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947

PUTNA, C. Martin. Torzo díla Karla VI. Schwarzenberga. In. *Karel VI. Schwarzenberg*, Torzo díla, 1. vyd. Praha: Torst, 2007

ŠKUTINA, Vladimír. *Český šlechtic František Schwarzenberg*. 2. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990, s. 201 (Úryvek z promoční řeči Františka Schwarzenberga ze dne 20.května 1938)

VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. 1.vyd. Praha: VŠE, 1999

VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. 3. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2002
Královéměstecko, 1.vyd. Poděbrady, 1909 (autor neuveden)

Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 1. díl. Praha: Český statistický úřad, Krajská reprezentace pro Středočeský kraj, 2005

Retrospektivní lexikon obcí Středočeského kraje 1869 – 2001. 2. díl. Praha: Český statistický úřad, Krajská reprezentace pro Středočeský kraj, 2005

Internetové zdroje:

URL: < <http://www.ct24.cz/kalendarium/38557-zruseni-slechtickych-titulu-patrilo-mez-prvni-pravni-normy-ceskoslovenska/> > [citováno 30. 3. 2011]

URL: < <http://www.historickaslechta.cz/nataceni-u-czerninu-v-dymokurech-id2009090071-19> > [citováno 1. 4. 2011]

URL: < <http://www.historickaslechta.cz/czernin-id2009090065-6> > [citováno 1. 4. 2011]

URL: < <http://www.historickaslechta.cz/czernin-strucny-rodokmen-rodu-id2009090062-4> > [citováno 2. 4. 2011]

URL:

<<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=634247&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>> [citováno 1. 4. 2011]

URL: < http://storm.fsv.cvut.cz/on_line/ekol/09_zemedelstvi.pdf > [citováno 15. 10. 2010]

Orální zdroj:

Děpold Czernin, ústní vyprávění, Dymokury, 20. 2. 2010

Anotace

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit současnému čtenáři život české šlechty, konkrétně dymokurských Czerninů, ve 20. století se všemi jeho radostmi a strastmi. Ve stručnosti se věnuji i hospodaření velkostatku, pracovním podmínkám a průmyslovým podnikům, které velkostatek vlastnil. Zároveň jsem se snažila vyličit vzájemné soužití majitelů velkostatku s občany obce Dymokury a to jak na pracovní, tak sousedské úrovni. Součástí textu jsou i události celostátního rozměru, které nějakým způsobem běh obce, velkostatku nebo samotné rodiny Czerninů ovlivnily. Jedná se o světové války, zrušení šlechtických titulů, předválečná prohlášení české šlechty, německou nucenou správu nebo pozemkové reformy a poválečné znárodnění. Závěr práce se zaměřuje na restituci majetku Děpolda Czernina, stručně zde zmiňuji i současný život části rodiny, která se do Dymokur vrátila a dosud obhospodařuje navrácený majetek.

Summary

Aim of my bachelor work was to approximate to current reader life of czech nobility, specifically Czernins in Dymokury, in the twentieth century with all its joys and tribulations. In brief I devote to management of the manor, working conditions and industrial companies, which the manor owned. I have also tried to describe mutual coexistence between owners of the manor and citizens community Dymokury, both at work and at the neighborhood level. Events of national dimension, which have affected in some way operation of the community, manor or Czernins' family, are also part of the text. These are world wars, the abolition of aristocratic titles, pre-war statements of czech nobility, german receivership or land reforms and post-war nacionalization. End of the work is aimed at restitution of property of Děpold Czernin, in brief I mention also current life of the part of family, which has returned to Dymokury and cultivated returned goods yet.

Klíčová slova

Statek, reforma, správa, Dymokury, šlechta, konfiskace, válka, restituce.

Key words

Manor, reform, management, Dymokury, nobility, confiscation, war, restitution.